Pawlicki Stefan
Filozofia socjalna

Filozo-socyalna 3

 1

Niewola u Rzymian

1.

3 2

Ustrój społecz.

Z wymienio. poglad. ekonomist. na ustrój społecz. gospod: tak zwa. socyalist. uwzględn. uwzględn. stosun. robotni. do produk. i wedł. niego przyjmu: trzy epo: niewo: feodaliz. i kapitaliz. po któr. nastap. ma epo: nowa, samodziel. pracującego proletarya. Czy ta ostat. epok. wyglad. przez niektór. już w blisk. przyszł. nastap. kiedykol. i jak. będz. wyglad. zobaczy. przy reform. społecz. Ku temu stud. musi kryty. rozpatrz. się w epo: obecn. i we wszystk. dodat. i ujem. stron. kapitaliz.

Ażeb. go bezstron. ocenić. należ. b. przypatrz. się tym form. społecz. gospod: lub „systemom pracy" (Arbeitssysteme) w któr. stosun. robotni. do produk: poleg. na inn. warun: zwłaszcza niewoli i feodaliz.

Przegl. tych form, któr. do niedaw. istnia: wśród lud. chrześcijań. jeśl. nie w Euro. to za Atlanty. a w wielu kraj. niechrześ. dał. by się były. bar. pouczaj. ale brak mi do na tego czasu.

Ograniczę się, co do niewo. i feodaliz. do kilk. uwag niezbęd.

3 3a

Ustrój społeczny w plemion. nie posiadaj. żadn. kultu. jest bardz. prosty – wszyscy mężczyźn. robią to samo, t. j. polują, łowią zwierzyn. lub łowią ryby, a kobie. także robią jedn. i to samo, t. j. gotują, karmią dzie., zbiera. dzik. owo. lub korzon. Podział pracy społecz. tyl. przeprowadz. pomięd. jedną płcią a drug.; stosow. do układu. i wrodzon. zdolno. Ale z postę. kultu. także wśród mężcz. przych. do podzia. pracy, wedł. rzeczo fachow. któr. domag. się wzrost ludno. i zmniejsz. warun. istnie. W Egip. od najdawn. czas. napotyk. kapła. żołnie. kupcó. rzemieśl. wielk. rodz.; wareni. pastu. i włas. Pod wpływ. relig. lub dla wzgląd. prakty. w niektór. kraj. te zawody skrystaliz. się w kasty, któr. w pewn. porząd. hierarch. ugrupow. wytworz. ustrój nieruch. W inn. kraj. zwła. greck. i itals. jednost. przechodz. z jed. stanu do drugie. a hierar. tych zawod. techniczn. zaciera. się coraz bardz. z wyrabian. się ducha demokratyj. Ale obok tego podzia.: techniczn. na stany zawod.: od najdaw. czas. istn. drugi podział na wolnych i niewolnik.; pan. i sług.; chlebodaw. i robotni. Ten podz. któr. może. nazw. towarzysk. lub ekonomicz. bogat. i ubogich

dale - waż. od pierw. bo ucdz. społeczn. tow zresztą. Różni. stan. techniczn. lub zawod. jest tylk. ilościo, różni. towarzys. czy ekonomi. jest jakościo.

Podział. to stąd, że na pracę społecz. składają się dwa czynni: ze siły roboczych i ze środków do pracy

Siły (fizyczn. jest wszystko. potrzeb. w ludziach; środki do pracy znajdują się albo w rzeczach, za pomocą których albo na które działają siły robocze. Stąd będą środki do pracy albo narzędziami (w najszerszem znaczeniu), albo materyałem (także w znaczeniu najszerszem, n. p. pole, które ma być zaoranem). Otóż najczęściej siła robocza i środki do pracy nie są połączone w téj samej osob. We wszystk. kraj. i uczasach napotyk.: właścicie. i nie nie mających. Kto jest właściciel.? Ten, któr. posiad. środ. do pracy. Kto należ. do nie nie maj.? Ten któr. nie posiad. środk. do pracy. Obaj schodz. się w tem, że są siła: robocz. ale gdy pierw. sam może, zaw. może pracow.: drugi tylk. wted. pracow. może gdy ma kto drug. dostarcz. środ. do pracy

To dostarcz. środk. do pracy odbyw. się w trojaki spos.: albo we formie zupeł. niewo.: albo w kształt. miejscz. lub większ. poddaństw., nareszcie za pomo.: najmu. Kontr. Mo... Pierw. forma przeważ. w starożyt.: była to praca niewol.;

+

+ Droga była własna. wiek. średn. (jako feodalizm), schodz. po wzg. stopn. [illegible] się do pańszczyzny, i wreszcie dziś panuj. powszech. jako kapitalizm

Czy

Niewola była podstaw. gospodars. starożyt.:[2] jak utrzym. Rodbertg, Schmoller– Bücher

Tak Plat. jak Aryst. uważ. ją za potrzeb. = jest to dla nich prawo natur. że wyższ. panu. nad niż.; dyskordyę nad mniej udat.

Zarów. w Spar. jak w Aten: ponad. społecz. opie. się na niewoli = Arystot. tego stanu rzeczy u socyalist. wszcz. u Lassalle, dla pow. agitator. jest zgubą: aby tem wszy. urządz. niewol. [illegible]

W Spar: gdzie: orne były podział: na 9000 folwar: któr. nie było woln. dziel. ani sprzedaw: na każ. folwar. siedz. 7 rodz. helotów. lasy pastw. i ~~[illegible]~~ folwarc. były wszyst. wspól. Periojk. rzemieśl. [illegible]

W Aten: 20000 obyw: a 400000 niewol. = majątk. mogły być sprzedaw: ale dbano o przekazyw. je w rodzin:

Fluktuac. w majątk: wyrówny. się za pomo: kolon: dłuż. lub przymus. – ~~[illegible]~~ za urzędn: na Zebran: radnie, że należ. do zad. przyjęć. i t.d.

Socyalist: podno: to co im się podob. w tym ustroj: zwłaszcza że pań: regułą: mniejsz. rzecz: odnosząc się do wszystkich = jest. że niewol. starożyt. miał lepsz. położ. od owczes. proletaryatu: a wszystkich lepsze od dzis. woln. robotn.

3 c

Wallon, Histoire de l'esclavage dans l'antiquité. Paris 47–48 3 vol.

Schäffle, Kapitalismus u. Sozialismus Tüb. 70 =

Ferd. Lassalle, System der erworbenen Rechte 2 tomy Leip. 61 = 2° wyd. 80 =

Id. Bastiat-Schulze 1864

Paul Allard, les esclaves chrétiens etc Paris 1876. 2e édit.

Ed. Meyer, d. wirtschaftl. Entwickelg des Alterth. Jena 95

Bücher, d. Entstehg der Volkswirtsch. 93 –

Rossbach, Gesch. der ~~menschl~~ Gesellsch. 8 Bde - Würzb. 68-75

Ten porząd. społecz. prowadził się z rozwojem kapitaliz:
w Spar. za czas. Aug. należ. ziem. dozyt. do 100 właścicieli.
w Aten. także mnoż. się proletar. a skupia się wł. ziem.
w ręk. kil. bogat.

Ale i wtedy ziem. pozost. główn. źródł. dochod. a im bard. rosł. wielk. własn., tem więc. potrzeba było niewolników.

W czas. ostatn. rzeczypospo:

Crassus miał samych budowniczy 500 —

Scaurus miał niewolników 4000 w mieś. drugie tyl. na wsi —

Prawo Augu: zabran. więc. niewolników uwol. w testam. nad jedną piątą — ale ta piąta nie mogła przenos. 100 =
stąd możn. mnie. pan przyjm. posiad. 500

Bogaci specjalizo: wszyst. czynno. wykonyw. przez niewol.:
atrienses, cubicularii, secretarii, lectores, introductores, nomenclatores, dispensatores, służ. do kąpie. zaczn. specjalizo; kuchn.; degustatores, tabellarii, lecticarii, ostiarii etc.

Panie do swoich posług miały niezliczo. specjalis.

3 d 5

Liczba niewolników

Kto miał trzech niewol. uchodz. za ubog: (Apul. Apol:)
Kto miał dzies. jedn. był ubogi: (Sw. Jan Chryzos.)
Hora: był ubogi, ale przy stole usługi. mu trzech niewol. (Sat. I. 6. 16)
a w folwark. swoim w Sabin. miał ich dziewięciu (Sat. II. 8. 18)
Marcus Scaurus odziedz. po ojcu 37.000 sest. (= 3700 zł.)
i 10 niewol:

Żona Apul: (Pd. Apol.) miała około: 400.000 zł. w ziem.
i kapit. = oręż swoich ziem odda: dzieciom. a zaraz. 400 niewol.
Można w przybliż. przyj: że na kapit. nieruch. lub ruchom:
wynosz. 1000 zł. r. przypad. jed. niewol.

Za Augu: C. Caecilius Isidorus po znaczn. strat. majątk.
zostaw. przecież 4116 niewol. (Plin. hist. 33. 47)
Sw. Jan Chryz: w swoich homil. do lud. Antyochii (in Matth.
hom. 63. 4) twierd. że bogat. posiad. po dzies. do 2000 niewol.
Marcus Crassus twierdził niew. że bogat. jest, kto potraf.
wyżyw. całą armię – zem. ~~ale~~ itd. miał 500

3 7000 ses. = 7.400 fr. = 3700 zł.
74/370 = 5
370

Wyzwolen. Demetriusz Pompejusza kaz. sob. co dzień podaw. liczb. swoich niewolni. (Sen. de tranq. animi 9)

Trimalchio każe podcz. obia. odczyt. liczb. urodz: w swoich ~~dobrach~~ Regestr: czytać, że urodz. urodziło się 30 chłopca 40 dziewcz.

6 3e

Zajęc: robotn.

Fałszyw. twierdz. nowożyt. socyalis. jakob. niewol: nie zła w porz. z własnow. kapitaliz.

Zbytkowi i używan. bezpośred. służ. tyl. mała liczb. niewol: większo. prac. a pracow. wiele.

W bogat. dom. rzyms: niewolni produkow. mniej więc. wszyst. czego mieszkań. dom. potrzebo:

Mełłono mąk. i wypiekano chleb. – robio. wraty – przędzo. len i wełn. robio. płótn. i sukno, farbo. i szyt. i haftow. mater.

Robio. wszyst. czeg. potrzebow. w mieście i na wsi, w pałac. i gospod. folwarcz.

Najpierw rzeczow. nam wszystk. mojeb. zejś: który dziś wyk. są wykonyw. przez specyal. rzemiosła.

Niewolni. wedł. rzędu były podzielo. na dekurye

Z której dekur. jesteś, pyta Trym. niewolni.

Z czwartej =

Kupiono. czy zrodzo. w domu?

Ni jedn. ni drugi. zost. o zapisan. testam.

Szybciej nalewaj mi, bo cię każ. przenieść do dekur.

sług folwarcz. (Sat. 47)

W napis. nagr.: wymien. dekurionów, którzy sami byli niewolni:

decurio cubicular | mensor decurio | strator decurio
" medicus | lector decurio | ostiarius "
" a tabulis | pedisequus "

supra cubicularios
" cocos
" velarios
" lecticarios

Bogaty Rzym. szczyci się tem że jego gosp. niewol. produkuje wszyst.:

Dzięki Bogom, mówi Trymal. nic z tego wszyst.: co wam ślinkę do ust sprowadz. nie zosta. kupione.

3 f //

Wpływ pracy niewolników
na pracę woln. robotni.

Im bogatsz. staw. się Rzym. tem niezależ.: od wyrob. porządno. coraz mniej kupcz. zaspok. niez. potrzeb. do życ.; robi się szeroko. mięg.: prózn.; każd. wzrost fortu. ~~jest znacz~~ odbie; się na ekonomi. mały. rzemieśln. kupcow i t.d.

Ale było gorzej jeszcze, bo oni sami sprzedaw.: zbytk. zapasy = od czasu do czasu uświadom. się tak. stosy szat i kołder, trzewik. i t.d. że należy je sprzedaw.

Każd. bogat. Rzym. wy był w rzy nie obsz. wielkiej przemysłow. i kupc. en gros

Pod kon. rzeczypos.: pretor potrzebo. do igrzysk ubran. teatr. dla tysięcy komedyan. (było ich stu razem)

Zam. kupców: posłał do Lucull. ten dał 5000 chlamyd purpurow.: (Hor. Ep. I. 6. 40)

Inni za pieniądz. wypożycz.: ubran. do teatr. lub pogrzeb.: jak wozy z szprawami. dzyus.

39

W 2ᵘᵐ wiek: po Chr: Favorinus (ze Mar. Aur.) wspomi: że ktoś ma na składz. 15000 chłop.

Obdarowywa. biedn. klient. – Trymal. =

=

Bogaci Rzym. zacz: się Agit. na spektakl: a przemysł. najmniej ich kosztow.

Każd. ojciec rodz.: rad się od dzieciń. na możl. rzecz i Tato. przezn. zamiast rozległ. fabryk. =

a ze ich przykła. biedniejsi także kupow. niewol. a a ich pomo: wykonyw. jak. rzemio. Była to spekul: korzyst.

Robotni. kosztow. 200–250 zł. a niewolnica połow. Karmien. kosztow. na rok według dokład. oblicz. 50–80 zł. Kazan. im pracow. dzień i noc, wyciska. z nich resztę sił a gdy starzeli się, wypędza. lub sprzedaw. do jeszcze cięż. robót

Było to wygodn. = żadn. bezrobocia, żadn. oporu = w następn. razie niewoln. wiek. ale karany był swoją ręką.

Właściwie wszystk. byli wsz. ludź. woln. wsz.: wyzwolen. ale ich robotn. byli przew. zaw. niewoln.

Świadcz. o tem napis. i zdan. rzym. prawn.

Paulus: jeśli piek.: piekarn. komuś zapisze piekarnię, nie wolni pistores są objęci tym zapisem. (Dig. XXXIII. VII. 18. §1.

Marcianus: (Dig. XXXIII. VII. 17) jeśli ryb. przekaz. swoj. przyrząd. rybac. także niewolni rybac.: zapis. tym są przekaz.

Tak samo garncarz miał swoi. niewol.

Ustaw. zak. wol. gdy ojciec wszystk. nie odziedz. czeladź; kupow. też niewolni. przez poleć.: rzemieśln. dzierżaw. ich wybie.: lub nieoprzew. wynaj.

Czas. z kimś drug. do spół.: o tem dużo świad. text. w Dig.

Cic. pro Roscio comoedo = Fannius Chaerea niewolni. swe, Panurga oddł. w nauk. do Roscius – za fatyg. przyzn. dział się zysk. Po więcej. czas. niewol. który już zaczął występ. scenie, zost. zabi. przez Flaviusza z Tarquinii. ~~Stąd~~ wytocz. proces Fanniusz w swoj. i Roscii. imie. o odszkodow.

Q. Roscius, sławn. aktor z Lanuvium, przyj. Cycer. róż. od Lex. Roscius z Ameriana, któr. Cyc. bronił. w sprawie ojcobójst.

Flav. odzyskał. Rosciusz folwar.: wartości 600.000 sest. (=60.000 zł)
Na to Fannius wytocz. proc.: Rosciuszowi: twierdz. że to odzysk. idz. na wspól. spółki, ale zgodz. się wobec Pisona przeto, że przestan. na 100.000 sest. które wypłac. Rosc. Ze swej stro. przyrz.: że poło. tego, co wydob. z Flav. odda Rosc. Roscius wypła. 50.000 sest. ale dowiedz. się że Fann. dost. od Flav. 100.000 sest. nie chce drug. raty zapł. Stąd proc.: Fann. przeciw Rosc. w któr. ten miał obroń. Cyc.

Ten. kto nie ma dość pien. na kup.: niewol: posługuj. się locatiò - conductiò, któr. znan. daw. pośród do liczn. proces.
Ulpian (Dig. XLII V. 8 §1): mercedes servorum vel jumentorum possunt locari

Najmow.: niewolni. do domow. obsług. famili. i t.d.
najmow. do prowadz. mał. sklep.: kramików

Wynajmo. do rob. malarsk. Alypius et Symbolus, operarii M. Albii Pollionis servi C. Domitii

Paulus (Dig. XIX. II. 45 §1): si homines tibi locavero ut habeas in taberna
wynajmo.: niewoln. razem z mułami podróż.

Filozo. socyalna 3 6

Niewola u Rzymian

2

Crassus zakupyw. wszyst. place pod budow. jak. mógł dost. w Rzym. a późn. odpowiedn. je zużyt. i wyposaż. swoich 500 architekt. mular. cieśli i t. d. któr. przez przynosi. mu jedn. wielk. zyski

3 i II

Niewol. w Rzym. Tym sposo. zalit.

a) mały i śred. hand.

Instytucja magazyn. - były niewol. tak samo banki: lichwa: pożycz. lombardu.

mensae praepositi, argentarii, pignoris

pistor institor tonsor

instructa et ornata medicinae causa taberna

kupiec niewolników sam niewol.

właściciel stat. niewol.

kapitan stat. tak samo - magister navis

& servus ratiocinator -

Afrykan (Dig. XII. I. 41): Habebat quis servum meum oleariae praepositum Arelatae, eundem et mutuis pecuniis accipiendis

Papież Kalixt = Philosophumena =

b) uniemożebni. drob. przemysł

c) uniemożebni. wiel. pracę wolną, zabierając wszystk. zysków intrat. i omnes vias pecuniae.

Ze wszys. z dawn. ustroju urządzeń pozostały ~~ne~~ mniejsi Pan i niewol.

3 K

Położe: proletaryatu w Rzymie.

Zamieniać się wci dob. mieszczańst. nie znajduj. dostat. utrzym. wskut. Konkur.
robotn. na przez pracę niewolni.

O zajęc: dob. mieszczan. zob. Paul Allard, les esclaves chrétiens p. 28

Jedni robili się zakrystyan: lub kościeln: aeditui apparitores
sługami u kapł. = calatores = u ofiarni: (victimarii)
do muzy. kościel: tibicines, fidicines, cymbalistriae
ale bardz. często miej. te były zajmow. przez wyzwoleń: lub niewolni. publi.

Poszukiw. były dob. posady u wysok. dygnita.
jako nomenclatores, designatores, viatores, accensi,
limocincti, lictores, praecones, scribae
Te posad. mało przynosi. i zmusza. do oglądan. się za zysk. pobocz.
rzadko prowadz. do fortuny (jeden z pisar. Verresa zost.
bogat. i sędzi. rzym.)
zawsze były pogardz:

Cycer: poczyt. Verresowi za zbrod. że odważ. się do senat. małego
miasteczk. w Sycyl: kaz. wnijść woźnemu - praeco =

Sąd jego o tch. wszą. pro P. Quinct. 3,31. Pro Murena 20 i t. d.
Zob. Paul Allard p. 29.

Najmn. zarab. pisar. ale mimo to należ. do homines tenues =

Liczne były jakż. wszy: drob: po instyt: ~~prawny~~ skarbow: ; po biur. otowych i podatków: ale i tu niewolni. robi. strasz. konkur.

Byli drob. rzemieśl. wolni, ale ary pracow: ze skromn. wyposażenie po wrzut. raz. z niewolni. i należ. z nimi do tych zam. rodziców, collegia tenuiorum etc.

Większo. proletar: nie dora. pracow. uważaj. prac: ze ~~prystoj~~ nie dla otow. wolne. i żyła z dystrybu. rząd:
Te stały się regul. od r. 123 przed Chr. = dawa. wted. zboż. za pół ceny – od r. 58 dawa. go za darmo =
Za Pompej: było 320000 głów uprawnio: za Jul. Cez: 170000
za Aug: (5 przed Chr.) 320,000 – w r. 2 po Chr. tyl. 200.000
Od Traj. do Marka Aur: 300000, za Sept. Sev. tyl. 153.000
W r. 270 za Aurel: dystrybu. z miesięcz. stały się dzienn; zam. 5 modii na mies. każd. dostaw. 2 funt. dobrz. pieczone. chleb.

Już za Cycero. pięt. części dochodu podatków (vectigalia) szła w sam. Rzym. na dystryb.

14

3 l/4

Oprócz dystrybuc. regular. były largitiones nadzwycz.

wina, oliwy, mięsa, któr. sprzedaw. za niższ. cenę

Można przyjąć, że zamożność lub chleb, pobiera przez prolet. kosztow.

na głowę 300 sest. = 30 zł. (Przeciętn. utrzym. robotn. kosztu. 30–70 zł.)

Pot. były legaty testam.

Cezar zosta. 300 sest. na głowę

Tyber: a 25 milion. sest. = 2 1/2 milio. złot.

Za życia takki. kaźn. obdziela. pieniędz. prolet.

Aug. za swoich rząd. przyzn. dziew. congiaria – razem na głow. 350 zł.

Tib. trzy raz. – ogół. suma = 888 sest: t. j. blis. 90 zł.

Calig. w dwóch raz. 600 sest. = 60 flo. (Klaud. tę samą sumę)

Neron w trzech rat: 1000 sest. = 100 zł.

i t. d. rob. Paul Allard p. 37.

Oprócz tego dawa. obiady i dystryb. wina i t. d. (ibid. p. 38)

wielkie missilia (ibid. p. 40)

Trzeba robić to samo i t. d. na prowinc. tak samo =

Licha praca niewolników

Dzisiejsz. przemy: wytw. nakład. największ. produkc. jak najwi. i jak najtaniej: – stąd potrzeb. względ. doskonal. machin

Jeden ze sprawozd. Wyst. Parys. z r. 68 nazywa machi: prawdzi. niewol: za pomo. któr. człow. odzysk. swą wolno.

Za pomo. machi. pary. mennicz. Boltona, obsługiw. przez 8 chłopczy: można na godzi. wybić 318.000 gwiazd, gdy dobry złot. potrafi. b. ledwo w 2 dniach zrob. jedną sztukę:

Przemysł starożyt. co do wyrob. codzien. użyt: nie robił żadn. postęp: bo nie był ani w inte. niewol. ni pan. ich przyspie:

Channing, de l'esclavage – éd. Laboulaye r. 92: nie łatwo da się wydob. z niewol: tej sam. pracy, co z wolne. człow. bo nie ma wszyst. człow. woln.

Tyl. przemysł artys: był pielęgn: i rob. postęp: aż do upad. Rzy: Rzym a póź. w Konstant.

niezwyk. szklan.

Hortenzyusz – kochał. mała sfinx z bronz. Koryntu.
Brutus nie rozstaw. się nig. z mał. posąż. Apollodo.
Neron zabier. ze sob. amazon. greck. Str:

3[m]

Schmoller, über Wesen u. Verf. der grossen Unternehmungen – w jego Księ: Zur Social u. Gewerbepolitik Reden u. Aufsätze 1890 –

Verres umierano, nie chcia. przekaz. przez Antoni. dla swoich waz. 2 kor.
Tak samo Nonniusz dla pierścion. z predziw. opalem —

Między rodz. (Vitru.) mało używ.

Za to przemy. domo. wyrab. rzeczy do codzienn. użyt. był dziw. zacof.
Żarna obrzydli. — okrop. zamki i klucz. obok piękn. lamp
trójnog. młotk. do pukan.
Tracą bajeczn. ilo. sił ludzk.
roboty na wsi w każd.
Wszystk. robot. potrzeb. wykony. niewolni. niedołęż.
" " zbytko. wyrabia. z pojno. niepojęt.
Tysią. gład. ginę. rok. rocz. (zmieścić księgi. v. 2002 przez Herys)
ogrom. specyalizo. służb. domo.
niewolni. do srebr. stołow. do złot. do kubk.
Prawo brońto tej specjali. — Ulpian
scissores (Clem. Sen.)
a veste magna | a veste matutina | a sericaria
vestiarius lenuiarius
vestiplicus, vestiplica
ab auro potorio | ab auro escario | a Corinthiis
ab argento potorio | ab argen. " | ad margarita
ornatores ornatrices

Podróż niewolni. bogat. Który był urzędni. fiskal. w Gallii

napis znaleziono w Columbar. za bra. Św. Seb. – mają. later

16 servi viçani

1 negotiator

1 sumptuarius

3 servi a manus

1 medicus

2 servi ab argento

1 " a veste

2 cubicularii

2 pedissequi

2 cocii

Kobieta Secunda

Tak podróżo. wielcy pano.?

Cic. pro Milone

† przemysł na tem cierpiał i obniżała się dobro. wyrob. prawdzi. sztuk. także upadała –

Wizyt. ubogat. Rzymian:

cursores
lecticarii
pedissequi
lanternarii

na progu
janitor
velarii
atrienses
(atrarii)
nomenclator

fornicator
balneator
alipilus
unctor
sphaeristae

przy stole
całe tłumy
na grobie
brevis voluptas

14 letnią tancerkę
umarła
novitius
veterator
Który rok służył w mieście

17

<u>Położenie rolnictwa.</u>

Już w r. 365 Licinij Stolo przeprow. prawo, by prywat.
z dóbr państw. nie posiad. wed 500 jugera
i że każ. właści. musia. używ. pewn. liczb. angaż. gospod. i robot. woln. pochod.
Chciano położ. tamę rozwoj. już wted. emigra.
Mimo to stan chłopski ciąg. upada.
Każ. wojn. we Włosz. podkopyw. dobrob. małych właści. a woj. zagranicz. zadał. mu cios śmiert.
Zaczy. się socyaliz. agrar: musiały upad. cech: nowożyt. gdy go porówny. z irland. i angiel.
Plut. zachow. mow. Tib. Grachusa

Bydło, powraca się po Włosz. ma swoj. utuzgn. i swoj. leże,
ale ludz. którz. walczą i umieraj. za Włochy, mają tyl. powiet.
i światło, prócz tego nic, ani zgoła, za obce zbyt: za obce bogact. walcz. i umieraj =

Podobn. irland. agraryu. śpiewa. że pono: zamiena. 4 milio. akrów (6,340.000 morg.prn.) w pastwis: gęstwi. lub bagna
aby na nich tuczyć się mogły jelen. i woły lub rość się crejfki i dzik. kaczk.

1 Hectar = 3,917 morg prn.
= 3.970 jugera

Max Weber, die röm. Agrargesch 91.

1 acr. = 1,58 pr. morg
4 " = 6,34 " "

Feodalizm średniowieczny

4 a

Feodalizm wytworz. nowe form. zależno. robotni. od właścic.

Chłop uprow. grunt. swe. pana a obok tego pewn. grun. dla sieb

Chłop nie jest niewolni. w znacze. starożyt. ale też nie jest wolnym ; nie jest niewolni. bo prawa go bron ; nie jest woln. bo glebae adscripty

Stosunki społecz:

1° panow. mają swobod. spełn. funk. wojsko. polity. sędziows.

pomieszczenia twork. o parcel. dzierżaw. na roli swoim chłop.

2° Chłopi mają stosunki wieloraki:

nie potrzebu. służ. wojsko.

mają skutecz. opieć. na wewn. i zewn.

mają zabezpieczo. utrzym.

Ujem. stro. feodaliz. były przew. równ. wielk. jak przy niewo; jeże. nie występ. tak jaskraw. zawdzięcz. się to wyłączn. Kości[o]. Ale mimo tej opie. Kościo. złe skut. tego syste. gospodar. przeważ. nad jego korzyśc. któr. w dodat. z każd. wiek. zmniejsz. się, podcz. gdy niekorzy. staw. się coraz cięż. i liczn.

4 b

Wielki właściciel w średn. wiek.

pobier. swoj. docho. i należyto. głów. w produkt. roln. lub wyrob. rękodzielni.
Chłopi mniej lub więc. zależ. albo musza pracow. na jego polach pewn. ilość
dni albo są dzierżawc.: a wted. część produkt. skąd. mu w stałą danin.
W ~~stał.~~ pewn. dzied., przeważn. w pobieran. tych danin, dziedzic. zamko. rosi
nie od wołów, wieprz. prosia: kur i t. d. Ludno. okolicz. znosi lub zwozi
żyto, jęczm. szyn. jaja, masło, oliwę, owoce, wosk. miód, czas. bukie:
Krawcy i szewcy mieszkacz. pobliżk. któr. do nieg. należ. przyno. szaty i
obuw. któr. w pewn. tygodn. roku zamawi. za zrob. Tak samo rękomistrz.
bednarz: cieśle, kowa i mur. pracow. sine mercede, w pewn. dniach lub
dostarcz. pewn. ilo. wyrob.

U

W najdawn. czas: rzemieśln. pół zależ. mieszkaj. naw. po dwor.
gdy męzk: po miastecz: lub na grunt. wiejsk. przez pana sob. wydzielon.
nie mniej w dwór zależno. swoj. wykonyw. więks. lub mniej. ilość usług.
Tak samo kobie: musz: dostar. płótn. lub mater. wełnia. przez sieb.
zrobion; albo z wiesz. lnu lub wiesz. wełny, albo z materyał. sob.
dostarczon. Ryba: przynosz: pewn. ilo. ryb, szczegól. określon. lub
gdy potrzeb. woźą pana po rzek. Do owego czas. i młynarz. przykład.
się mogą, a list. ~~[illegible]~~ zebierz. rzeźn.

Sauval, Antiquités de Paris 1724 - Redevances ridicules w II^im tomie

Jeżeli w wiek. średniow. potrzeb. dobr. wody, to każd. mieszcz. jemu podleg. zmuszo. jest na wezwan. takow. udziel; inni muszą go bawić udaw. pijan.: inni rżące skokami, inni śpiew. krotochwil.

Mauver, Fronhöfe

Oczywiś. kapit. w pojęc. nowożyt. z tego posi. nie moż. pan tych kontrybu.: kwiadz tych dzieci. nie sprzedaj. w średn. wiek. lecz zaj. a potrzeb. ich więc - bo utrzym. mnóst. ludz. i musi takż. karm. ~~poddanie~~:

Przedewszyst. poddani w dniach robocz. ~~robocz~~ ~~są~~ karmie. dobrz. a robo: nie mają dużo.

Joh. Janssen, Gesch. des deutsch. Volkes seit dem Ausg. des Mittelalters Freibg. 1876 Herd. I. 273

1) Deutschherren ~~we~~ Fischingen (Schwarzwalde) - każ. odrabiaj. pańszczyz. dostaj.: „wino czerw; mięso wołe. chleb żytni"

2) bisk. folwar. w Saspach (własno. bisk. strasburg.): każd. dworski (hoffsmann) ma u włodarz. w Saspach trzy dni odrab. w roku a po pracy dzien. ma ten, który prac. usiąść na stołeczku a wtedy włod. ma mu podać bochen. chleb. (einen Laib Brot) który by ma sięg. od kolan do brody (von dem Knüwe bis an das Künne) co się zowie bochen. nowy (ein nachtleib)

3) Wedł. ustaw dworsk. (Dinghofrecht) w Hausbergen (pod Strasburg. ~~kaz~~ co odrabiają. dwors. robo. ~~mają~~ dost. raz w rok. do stołu: dwie potra. mięsne a mięso ma ~~sięg.~~ ~~ponad~~ obie końcami o szeroko. dworter. +

+ pełową po nad brzegi misy a muszą także być poda. nowe kubki i nowe misy i wina porbot.

4 c.

4) W Alzei dost. robotn. i robotnice maj. rząć dwa dni a gdy ktora robię, ma w domu drob. dzieci ma trzy razy w ciąg. dnia do więz. zajść i karm. je; na noc zaś ma każd. ykład. dost. chleb tej wielk., jakich się wyrab. 24 z ćwiertni (aus einem Malter = mier. sas.)

5) Co do dostaw. furman. na swoje wino miał furm. dostaw. dwa gatun. chleb; dwa gatun. mięs. i dwa rodza. wina, ale nie miał nap. dost. wiel. wina.

6) W opact. Prüm czyta: tamże w przepis.: (Weisthum) Janssen I. 274.

Gdy furm. wiozą. dojeżdż. do Mozeli, ma dost. zupę i podost. wina, a furmanom będącym w drod. odmierza się na każ. milę po jedn. kwar.; mają wozaki mało pić, aby dobrz. odstawili wino panskie. Gdy zaś furm. wraca do ~~domu~~ dworu, ma dostać strawy i napoju obfitej; t. j. dwojakie chleba, dwojakie mięsa i dwojakie wina, ale furm. nie ma pić za wiele, by sam pana nie najeźdź. bramy, bo jeśli bram. najedz. musi pana zapłac. kary.

Zwyk. taka robocizna trwała dwa dni w roku lub jed. dzień i jedną noc — zwyk. urządza. się, że mogli tego samego dnia wracać na nocleg.

Za
(Daniny za posiad. ziem. ~~poczęg. za sob~~ [pan wyrądzicz. się] podemn:

Chłopi lub chałupni. lub inni ludz. mają.. zaraz. jakiś z dwor.
przynosi. ochiar. panu lub jego urzędnik. co należ: ,
ale wszystk. ich poddanow, obdarze. wzat; wzno. mięzy. i daniami

Janssen I. 274

a) Leśnicz. z Laufen, gdy odstawiaz wieprz. czynszow: dostaw. za to grzbiet następcze. z nich, któr. stoi. musia. być wzro. na 3 palce

b) Pordan. któr. przynos. Topat. i czyn. kuron. wieprz. do zamku w Hirschholm, byw. nocz. ugoszcz.; dostaw. jeśli iść nie był uczyn.; koń jego stawcz. w nocy pod pas w owies a wypraw. do domu z dryntgielten „jak to od daw. było w zwyczaju."

Maurer, Fronhöfe III. 309.
Grimm Rechtsalterthümer 354
u. Weisthümer I. 105. 446.

c) Węglarz i ciesla drowa w Sigholzheim (międ. Colmar a Schlettstadt) gdy przynosiez czynsz, mają na zapusty wino dostać po Tokoni welnian. sukn. na parę spod. ~~po~~ do
poto mają z każ. włóki (Hufe = 30 morg. chuba), która pobie. drzewo z nasz. lasów, dostaw. po jedn. uncyi fenigów + poz. mają wymusz. do Munsterthal, gdz. ich oczekuj. przyjęc. gości. i t. d.

+ A gdy nad ran. wybiorą się w dalsz. drog. na Przesiel. O. Opat [S. Gregorii] (dał) kaz. każd. na drogę parę now. trzewi: Potem mają się zatrzym. w Wilre na folwar: gdz. dosta. śnied. a na folw. w Daninckheim mają dost. dobre. jedzen. i wina czerwo. wynost z beczki.

+

23

b) W praw. włodars. w Mechingen (Mechinger Vogtsrecht) z r. 1441 że mają dzień jed. chałupniczy grabić, gdy nie umieją żąć. Na głos dzwonu powinni zebr. się na dziedziń, rot. poprzedz. feifrem marszem. do pracy a wieczo. tenż. feifer przygry. im, wracaj. do domu.

c) Tamże (Menchinger Vogtsrecht): Gdy rybak przynosi na folwark ryby, powinna włodarzowa dać mu dobry bochen. chleb, gdyb. zaś w stużb. swoj. się odznacz. powinna dla nieg. być miłosier. i dać mu pieczeń woło.

To są „bringzinser", ale są inn. po ktoś. właścic. przych. do domu podwładn. — holzinsen

Tam znowu przepisy, tchną. wielk. miło. i rzewn.: Pobier. tak. podat ma być dokonyw.: bez obudzen. dzieci w koleb. i bez spłoszen. kogut. na płocie. A jeż. żona kolonis. odprawia. połóg, miał poborca zadowol. się głową kury na znak wybieran. podat. czynszu, ale kurę miał zostaw. dla położnicy na pokrzepie.

Pomij. wiele inn. przykład. takż. odnoszące się do fantow.
n. p. co do przerwania jaja zob. Janssen I. 276.

6 Bde Götting. 40-69

Grimm, Weisthümer

Maurer, Gesch. der I. 534 Fronhöfe, der Bauernhöfe III. 347 u. der Hofverfassg in Deutsch. 4 Bd. Erlang. 62-63

D. Gesch. der Dorfverfassg in Deutsch. Erl. 66. 2 Bd.

D. Gesch. der Stadtverfassg in Deutsch. Erl. 69-71

Grimm ibid. 4 Bde

Weisthum v. Niederprüm: Alles wo rauch uffgeht, ist dem grundherrn ein rauchhoen u. dem Vogt ein schirmhoen schuldig: Item dae ein kindelsbethfrawe wehre, soll man dem Kopf vom rauch- oder schirmhoen nehmen u. den frawen den rompff lassen

zależną czyns. – zwykł. postępow. bard. miłościw.

Czynszow. chłop. i chałupni. było nie źle, a jeśli który z nich jeno służ. przy osob. pana, był dan traktow. jak na Vertadt innego orzłedzi – to należ. między do familii.

Taki był położ. chłop. czynszo. ale było tak. wiele wolni. Bo w śred. wiek. nie było rozległ. latifundiów, jak w Słowacji lub jak wyrob. się po wieku XV

V

Wiele panów: duchow: (klasztor) i zwykł. właśc. posiad. rozleg: folwark (Hof): wiernic: po wiekach nieraz odległ. Wsie zamku: gdz. cały grunt należ. do jed. właścic. był rzad. We wiel. wsiach było po kil. właścic:

Pośród tych folwar: wielk. właśc: leż. gospodar. chłops. znaczn. niezależ. z który wiel. dotrwa: do naszej: stale – we Fryzji, doln. Saxonii, w Szwabii, Frankonii, w piemont. Bawar. i Tyrol. w Austryi (doln. i górnej) Karyn. Styryi

Tak. gospodar. chłops. były niepodziel. i przechodzi: na syna najstar: ~~młod~~ młod. rodzeń. pozostaw: na gruncie; spadkobierc. mogli przekaz. a długi: często tyl. o tyle, o ile na to starcz. inwent. rucho.
Geiler v. Kaisersberg[0]: wenn der jud weiss, dass er von dem

0) + 1510 kaznod. katedr. w Strassburg. gdz. wybud. mu ze zgł. wspan. kazalni.
Gut nichts oder nur wenig bekommen kan, wird er nit viel borgen

4 R l

Gospodarstwa czy chłops. - czy pańs. lub kościel. alb. były wielkie obejmuj. 3-10 łan (90-300 morg.), śred. złożo. z dwoch łan, drob. o małej ilo. morg.

Obok chłop. byli chałupni. (Kötter, Häusler) mający domek (eine Kote) z ogródk. lub oprócz tego jeszcz. kawałecz. pola

Ponieważ do kościo. należa. nieraz bard. drob. kawałecz. grunt. umieszcza. na nich ludzi nic nie mających, ale też obrem. włości kościel. rozdziela. jako dzierża. pomięd. miejsc. chłop. z któr. jed. zbied. czynsz rocz. in natura lub w pieniąd.

Oprócz tego na kościel. lub świeck. włoś. siedzie. dzierża. którz. oddaw. trzecie ziarno - inni chłopi posiad. grun. w dożywo. za czynsz; inni jako dziedzic. za osobis. i służb. prestacye. Inni związa. byli z dwor. pańs. i uprawia. jego grun.: inni siedz. jako koloniś. na udziela. łan.

Z tak. czynszo. lub koloniś. lub z dwor. w rozmai. spos. związ. chłop. składa. się większo. ludno. wiejs. - przy kto. śred. większ. część pól ornych nie jest w ręku panów, lecz lenników, do któr. pan miał tyl. żąd. czynszu lub usług osobis. Prawdzi. niewo. z wyjąt. niektór. częś. Pomorz. chłop. właści. nie było przed XVI wie.: ona zaczy. się dopie. po tym okre.

Janssen I. 288 sq.
Maurer, Fronhöfe
Arnold, Gesch. des Eigenthums in den deutsch. Städten. Basel 61

Czynszownicy dworscy (Hofhörigen) i wogóle inni Koloni. zależ.
bywali przez pana lub jego urzędn. uroczyś. osadza. na hubie, po
złożen. przysięg: jako wiern. spełn. będą wszyst. zobowiąz. Z chwilą
install. i złoże. przysięg: sped. na pana obowiąz. bronie: Kolonis. w
posiad. swoich posiadło., a wspieran. w raz. choro. lub założen.
wiku. woj. lub ~~głodu~~ nieurodz. powszech.

Nawet tacy Koloni. byli wolni. ludźmi: Wir haben an der schrift,
das nieman sol eigen sin (schwäb. Landrecht)
a w Kaiserrecht czyt: die lude sint Godes u. der zinss
ist des Keysers

Janssen I. 269

Oprócz spełnie. obowiąz. swoj. nie mógł im być odebr. ich posiad.
Byli glebae adscripti w pewn. mierz. ale osobiś. wolni. Po śmier.
następow. syn lub inny z rodzeń. dziedzi.; jeżeli synów nie było, córka.
Jeżeli dzie. nie było, huba wraca. do pana

Jeżeli który z syn. obejmo. hubę po śmier. ojca, reszta rodzeń.
mogła się wyno. gdy jej podob. się, a nawet sam Kolonis. mógł porzu.
hubę, byleb. zapłac. czynsz zaleg. a w dworze. po międz. należ. publi.
oświadcz. że ma zamia. to uczyn.

+ nie ciążył. żad. długi. a wyjmow. zew. urzęd. ~~woln.~~ ubranie i t.p.
W Tyro: pan dostaw. po nieboszcz. jedne wołu.

Podat. spadko. był bar. mały = składa. „das Besthaupt" tj.
najlepsz. sztu. bydł. lub najlep. szata = w Księst. austryja. zastęp.
das Besthaupt podat. 5% od mienia ruchom. i nieruch.: jeżeli na niemo +

25

47

Położen. ludno. wiejsk. było dem Gegr. im wiś. gmin a poszcz. współ. grunt. Każ. wieś, oprócz hub, reprezen.: przez chłop. woln. lub przez kolonis. miał. swoją niepodziel. marchię (Mark), którą nazywa. się Allgemeine, Allmeine, Almende = złożo. z lasów, pastwisk, łąk, torfowisk i t. d. Z tej „gemeine Mark" (Gemeinde) mógł każ. mieszkan. wsi, wolny chłop lub czynszo: korzyst., byleb. był osiadł. we wsi, to znacz. byleb. miał swój komin i swoje gospodars. domo. eigener herd, eigenes muss u. brod, gesonderte speise = Czes. czynszo: którzy za korzyst. z almendy musiel. uiścić mała daniny: n. p. jedna kurę na karnawał i trzy halerz (Hornau i Kelchheim w Taunus – 1482 Weisth.) – lub jedna kurę na mięsopust – po wszystk. należ. do opact. Lindau – lub pewno ilo. wina wedł. lepsze. lub gorsze. urodz. (Winnigen nad Mozelą) ~~[illegible]~~ we wielu stron. nar. tej dani. nie było – mogli mit ihrer almende thuen nach ihrem besten Nutz

Mieli den fisch uff dem sand, das wild uff dem land, in nutz u. notturft = swego utrzymar.

Nie było jedn. wolno nic sprzedaw. z Almendy – tego pan nar.

Janssen I. 278

Maurer, Gesch. der Dorfverfassg I. 57–161.

nie mógł bez zgodzenia się gminy.

Oczywiś. rząd gminy prawo nad sług. i rozum. ~~wykorzyst.~~ korzystan. z tych przywilej. = naznacza. osobne dni i wyzn. w któr. zabier. sob. drzewo na (sługi, płoty, wozy i t.d. na opał i budowle. Tak samo prawo nad pastwisk.

Now. Osiadłych mieszkań. wsi, rzemieśln. wyrobni. i ubog. pozwal. w pew. mierz. korzyst. z lasu lub pastwi. gmin., drzewa budulec i na opał, wyznacz. miejs. pod budo. i t.d.

V Kobiet. odgrywaj. położ. now. nie należ. do gmi. drzew. porzyg drzew. – podróż. jeże. słoneczn. o dłoni

Nazyw. to „eine fründliche Gebahrung gegen die, so unsere hülffe noth haben" a tak. przyjezdn. zachowyw. się wzgl. do podróżn.

gdy potrzebo naprawi wóz i t.d.

Liczn. przepis. w „Wistumach" opiewaj.:

„Przyjdz. obcy człow. a zechce tutaj raz ryby łowić – niech idzie do strumien. ryby łowić."

Każdy także ~~obcy okoliczny~~ nie kategory (ausmärker), ktokolw. to będz. i kiedy zechce, może sob. porcyę (ein essen) raków lub ryb złowić, powin. jedn. je w obręb. marchii, w domu gościnn. lub w domu które. z mieszkań. wsi zjeść i spożyć (essen u. verzehren. (Zob. Grim. Weisthümer III. 456. Maurer Dorfverf. I. 331. Janssen I. 279

26

48

Wolni wyrobni. parobcy, dziewczy. służące mieli się w śred. wiek. najgzęś. ~~dobrze~~, a najlep. przez cały wiek XV a początk. XVI stul.

Janssen I. 306

Ażeb. ocenić. warto. owczes. zapłat, należ. je porównyw. z cena. targow. najniezbęd. potrzeb życia. Na podsta. dokład. porówn. przekon. się, że płace wyrob. były wysokie

W Saxonii 1455–1480 cena jedn. pary trzewi: = 3 groszy
u owcy = = 4 "
25 sztokfiszów = 4 "
s. a sążeń drze. opałd. z obrzew. = = 5 "
z. a szefla żyta = = 6 (a 4 gro.)
a. – Łokieć najlep. sukna = 5 gro.
~~a 1 para~~

Płaca robotn. oprócz pożyw.
tygodnio. 6–8 gro.
za co mógł kup: parę trzewi. i owcę (3+4)
miesięcz: (24 dni) 24–32 gro:
za co mógł kup:
szefel żyta, 25 sztokf. sąż. drzewa, 2–3 łokci sukn:
(6 + 4 + 5 + 10 (lub 15) = 25 lub 30.

Robota krawców: była bez. tania
Zrobien. surdu. spodni, kapelu i jaki kortow. 7 gro.
Książ. saski wosił sreve kapel. po cenie 3½ – 4 gro.

Falke, Statistik der Preise in Sachsen (Hildebrands Jahrb. für Nationaloeko. VII. VIII)

W poło. 16 stul. (t. j. 80–100 lat później) płaca robotn. podrożała się tyl. o 6 fen. gdy przecie cena szefla żyta z 6 gro. 4 fen. podsko. do 24 gro; cena owcy z 4 gr. do 18 gr.

V

W r. 1482 płaca w Saxo. żniwia dzienn. 3 gro. z dbr. pożyw. Wyrob: dostaw. 2 pożyw. tygodnio. 9, bez pożyw. 16 gro.

Nad Renem (Cleve) międ. 1470–1570 ~~mąż~~ ~~robot~~ wyrobn. oprócz pożyw: ~~dostaw.~~ mąż za swoją ~~za~~ tygodnio. płacę kupić rob: ¼ szefl. żyta, 10 funt. wieprzow. (lub 12 funt. cielęci.) 6 wielk. dzban. mleka, dwa wiązki drzewa – a przyt. mógł w 4–5 tygod. jeszcze oszczędz. tyle, że kosztu: zwykła sukmana, 6 łokci płótn. i para trzewi.

Notizenblatt zum Archiv für Kunde oester. Geschichtsquellen Tom I. 181–192: Fischer, Mittheilgen über d. Werth des Geldes, der Häuser Besoldgen etc aus Klosterneuburgischen Archivschriften =

O. Pretoj: Jakub Pempert w Klosterneuburg zostaw. rachun. z 1483–1509, z któr. pokazuje się, że wyrobn. oprócz pożyw. dostaw. 14 denarów dziennie.

Otóż wtedy 1 funt wołowiny koszto. 2 denary
zwykł. para trzewi. " 16 "
robo: para spodn. " 10 "
" sukma. chłops. 24 "

Cóż mógł rob. sprow. wyrob. jeśli tygodnio. zarab. 84 den. oprócz pożyw.?

Janssen I. 308

Co dostaw. jeść wyrob. także wiadomo

Arcyb. mogun. Berthold v. Henneberg wydaje dla sw. dbr nad Ren. ustaw. r. 1497 tej treści:

Każ. wyrobn. czy pracu. na wsi czy gdzie indz.
erhält morgends eine suppe sampt brod, zum ymbs eine starke suppe, gut fleisch u. ~~brodt~~ gemüse u. einen halben Krausen

+ gemeines weins; abendes fleisch u. brodt od. eine starke suppe u. brodt.

4 w)

Karmienie robotników

Podczaszy Erazm zu Erpach – w Odenwald z r. 1483:
„Alle taglöner, die gedungen sint, sowie die fronleute sollen gemeynlich, als auch die knechte u. megde, jeden tag erhalten zweimal fleisch u. zukost u. eine halbe krause weyns, ussgenomen die fasttage, da sollen sie fische haben od. sonst nahrhafte speisen. Auch soll man eynem jeden, der in der woche geerbeit, den sunn- od. feyertags gütlich tun nach der mess' u. predig. Sie sollen haben brot u. fleisch genugsam u. einen halben grossen krausen weyns; an den hochziten auch bratens genugsam. Auch sol man inen mitgeben nach haus einen grossen leib brod u. von fleisch soviel als zwey in eynem ymbs essen könen.

W ustaw. dwor. hr. Joach. von Oettingen (w Bawar. † 1520) najemnicy, chłopi czynszowi i parobkowy dostają rano zupę albo jarzynę i mleko
w połud. zupę i mięso; jarzyny; mięso z sos. pieprzo. lub też peklow.; pot. legumina lub mleko = cztery dane
wieczo: zupę i mięso, rzepę i mięso lub peklowi.; legumi. alb. mleko = trzy dane

Janssen I. 309

Kobie: więc. któr. odnosz. czynszo. kogu. kur. lub jaja, mają dosta. zupę i dwa chleby, jeśli zaś mieszk. dalej niż pół mili, mają do zupy dostaw. jeszcze jedn. potrze. i dzban. wina.

XX. sascy Ernest i Wojci. wyda. w r. 1482 ustaw. krajo. która opiewa, że najemni. i żniwia. mają być kont. jeśli oprócz zapła. dostaj. dwa razy dzienn. w połud. i wiecz. po cztery potra. t. j. zupę, dwa mięsa i legumi; w dniach zaś postn. mają prawo do pięciu potraw (2 razy na dzień), t. j. zupy, dwojak. ryb i dwojak. legumin. +

+ Janssen I. 309

Gesch. Thüringens - 5 Bde Gotha 1781 V p. 201-202

Galletti robi tę stosow. uwagę: że dziś. ludzi. zamoż. tak jedz. jak wówczas robotni, i uważa. za niestosow. wydat., jeśli ktoś przez tydz. nie miał mięsa lub miał tylk. trzy.

Schmoller, die histor. Entwickelg. des Fleischconsums, sowie der Vieh- u. Fleischpreise in Deutschl. (Ztschr. für d. gesam. Staatswissensch. Tübing. 1871.

W jedzen. mięsa nastąp. przewro. stanow. w XVI stul.
Już w 1533 stany bawarsk: postanowi. że należ. zwró. pilną uwag.
na to, jako ludz. prości codzien. mięso jedz. i pozwal. sob. nawet na
różn. jedzen. po za zwykł. godzin. – a po gospod. spożyw. przeróż.
pieczyst. Aby to powstrzym. dekretu. że dla ogóln. ludz. i pospol.
pożyt. ma każ. przynaj. 2 lub 3 dni w tygod. powstrzym. się od
jedze. mięs.; żad. gospod. nie ma po za regularn. jedzen. wydaw.
mięsa lub potraw gotowa. lecz co najwyż. sera, chleb. i owoc. Janssen I. 310.
Janssen: Powszech. ograniczę. konsump. mięsa. od poło. XVI stul.
była jedna najważ. oznak. smutn. przeobraż. się stosun. rolnicz.
i gospodarcz. w Niem. Tłumaczy jej co do klassy robotn. już
ten jed. fakt, że płaca dzienna podniosł. się tyl. o połow. nad
tą, jaka była przed 1500. Mięso niegdy. pokarm ubog. ludzi; stawa
się coraz więc. przedmio. zbytku. dla bogat.

To samo zjawi. działo się we Włoch. i Anglii. Co do tej
drug.: wykaz. to Marx (Capital p. 745 i nast. 2 wyd.
Za Henry. VIII parlam. uważ. jeno. wołowinę, wieprzowi., skopowi.
i cielęcin. za pokar. ludz. ubogic. Za Elżbie. już wprowadz. taxa
aby dopomó. ubóst. i wyda. roz. przw. aby powstrzy. [illegible]

Stała służ. folwarcz. Tak. był hozn. opłaca. W majęt. rask.

Dobna dostaw. fornal 9 zło. rocz. prócz mieszk. i wiktu

ośłarz 7 " 4 gro: " "

dziewka do obory 3 " 12–18 gro.

W obwodz. drezdeńsk. kucharkë dostaw. 7 zło. 4 gro.

kucharka " 2 " 10 gr.

Świniopas 4 " t. j. tyl. ile koszto.

tęgi wół utarzo. lub 20 świń.

Nenekev. Roschera (Grundlagen der Nationaloekono: Stuttg. 71–90 wyd.) na niezam. płacę średniowiecz. służb. folwarcz. ra niewzorcd. i polegają na złem zrozum. wiktów. fakt. wytłucz. przez Grimm'a, Rechtsalterth. i. 347 – jak wykaz. Janssen I. 311)

W Mosbach 1483 dziewka od bydła dostaw. rocz. 13 zło. 36 kraj; parob. starszy (Oberknecht) 23 zło. 37 kraj: a prócz tego 54 kraj. dodat. na ubran.

Nad Bodensee dostaw. fornal prócz wiktu 19 zło. 31 kraj; nadto obuwie z podeszw. 4 łok. sukn. i 6 łok. grub. płótn.

Strawa tak. służ. była te same, co wyrobni. bo jadali razem. – wina dawano zwyk. miarę na głowę w lecie, a pół mia. podczas zimy i t. d.

W owych czas: tust. wół koszto. 3–4 zł.

Mone, zur Handelsgesch. der Städte am Bodensee vom 13–16 Jahrh. mit Venedig, Mailand etc. Ztschr. für d. Gesch. des Oberrheins Tom IV. V. Karlsruhe 53. 54.

Filo-socyalne 5

Rzemiosła i cechy

1.

5 / la

Rzemiosło i wszelaki przemysł zawdzięcza początek swój Karolowi W.
Z energ. zachęcając cesarz ~~gromadz.~~ rzemieśl. w folwar. swoi. i grod. tradycj.
rzymsk. industr. a gromadz. zewsząd, kowali, złotni. rzemieśl. krawców,
cieśli, tokarzy i piwowarów i piekarzy. nadaw. im prawa odrębne aby
zabezpiecz. ich egzyst. i powodzenie. Opiekow. się także górnict.
a że wszędz. cesarz budow. architekt. i malarz. połączon. w siln.
korpora: obdarzonych przywilej. Za przykład. cesar: także panow.
bisku. i klasztor. pielęgnu. obok rolnic. wszelaki przemys.
Zwłaszcza stolic. biskup. gdzie wiele stawia. gmach. kościeln.
a wraz kościół. także z świetn. jarmar. stały się ogniskiem
przemys. i hand..

Jeżeli w pierwsz. wiek. po Karo. W. rzemiosło zwła.
po zamku i większ. miastach zostaj. w wielk. zależno. od pan.
feodal.. to od XIV stul. występu. one po większ. miast. jako autonom.
korpora: i korzyst. z wszystk. przywilej. jak. im miasto w przerow.
swoj. nadawaj: zażywaj. same wielk. podówcz. swob. polity.

Stahl, das deut. Handwerk. Giessen 74.

Stieda, Zur Entstehg. des deutsch. Zunftwesens – Hildebrands Jahrb. 1876

Schönberg, zur wirthschaftl. Bedtg des deut. Zunftwesens im Mittelalter Berlin 68.

Jakikolw. był począt. cechów a był prawdopodob. rozmai. wedł. stosunk. lokaln. to pewna, że począt. były twar: e pierw. łożyska. przeszkód i zwiech: Pominąw. klaszto. tak na Wscho. jak na Zacho. któr. wielak. uprawiè. rzemios: i czyn wyrob. swoich korzyst. sprzedaw. w poblisk. miast, należ. z bolen. fakt podnieść, że pomi. licznej. wielb: którem każd: od począt. otacz: każd. pracę ręczn. i przypomin. wyznaw. swoim, że Zbawic. był syn. cieśli, ogół. każd. rzemios. uchodzi. za liche, prawie hańbiąc. zajęc. To też położen. pierwsz. rzemiosła. po dwor. pańskich i biskup. lub po grod. cesars. było urzędowe; musie: odrab: pańszcz. swoj. dostarczen. wyrob. a jeżel. wiel. do mias. któr: sprzedać ich na pożyt. pańskie. Także po gmin. wiejsk. mieli gorsz. położe. od chłop. czynszo.

Gdy urzędn. cesar. przejeżd. przez miasto, musieli rzemieśl. pracow. dla nieg. za darmo; cesarz mógł, wedł. upodob. ich stów. wydaw. za ludzi ze swego orszaku – Rauschnick, das Bürgerth. im Mittelalter 1829 (I. 83)

Arnold, Verfassungsgesch. der deutsch. Freistädte 2 tomy Hamb.-Gotha 61

Idem Das Aufkommen des Handwerkerstandes im Mittelalter. Basel 61

Naprawa doli wyszła od cesa: Za Henry. V i Fryd. I zniesio. przymł. panów zabier. po śmierc. rzemieśl. jego ruchom.; zakaz. tak. uprzedz. go prawo. z mias. jeśli tam się osiedl.; należ. zawczas i trud. się swojem rzemio. Pot. zaczyn. obowiąz. pracow. bezpłat. dla przyszed. ~~dziedzini~~ dziedzini; wreszcie pozwala. panów. mienia poddan.: wykonywa. rzemio. swoj. tylko dla obc. za składa. opłaty, co doprowadzało tym rzemieślni. do pewn. dobrob.

W miast. tylko ~~będzie~~ zupeł. wolni rzesz. praktyk. jak. rzemio. Kto w miesc. posiad. dom, mógł bez żadn. ogranicz. to rob. n. p. w Kopenhadze = Wilda, Gildenwesen p. 300 Wtedy jeszcze nie było cechów, a urzw. cechy z początk. nie składał. żadn. tamy. Kto zapis. się do cechu i uiścił skład. mógł bez pytan. i kontr. być majst. jak on się żywn. podob.: To jedn. wkrótc. się zmieniło. Na ostatek wytworz. się cechów, tych zdumiewaj. instytu. średniow. złożyły się dwa głów. czynni:

a/ duch korporacyj: wrodzo. Niemco: Oni zawsz. mieli pochop do zakład. stowarzy. Były one tem potrzebniej. im między. głod. w owych czas. potrzebo. pomo.: ~~przed~~ wzajem. przew. Swczny i ducho: Tacz. się w bract. pod

inwoka. święte: dla celów dobrze: i wieczyst. Tak powsta. najdaw.
gildy (po duńsku gilda = uczta) polegaj.: na dobrowol. przystąp.
człon. nieni wyróżnia. się od związ.: rodow.: lub gmin. Za przy-
kład. gild kupieckich, które należ. niewątpl. do najdaw.: Schutz-
gilden (równocz. były także eine Gewerbsgilde) rzemieślni. Tak:
czuli potrze. zrzeszyw. się w ściślej. stowarzy. a jak tamte
miał. swoich starszych i swoj. sądy i kassy wzajem. pomo. i coraz
większ. solidarno. przetworz. w przymus gildowy, Gildenzwang, tak
potrzeb. i cechy rzemieśln. z luźn. bractw zamien. się w przy-
muso: korpora. [illegible] za których nikt nie wol. wykony. ~~rzemiosł.~~

Drug. czynni. było działan. przezor. magistr. aby w in-
teresie: publi. wszyst. według wyobrażeń. każde. miast. warunk. całej produk.
rozdzia. i zużywa. dóbr, oraz ich cenę i łatw. sprzedaż. Magistr. ~~czuwa-~~
~~dzi~~ żał za obowiąz. swoj. uzna. nad tem, żeby każ. mieszkan. miał
łatwo. nabyw. rzeczy potrzeb. do życ.. zaczynając od pokar. i ubior. a skoń-
czyw. na umeblow. mieszk. a gdy nie było odpowiedn. rzemieśln. sprowadz.
ich z daleka, nie szczędz. ofiar. Za to mieszcza. byli zobowiąz. kupow.
u swoich rzemieśln. (a nie u ~~zagranic.~~ zamiejsco.) t. j. tutejszych którzy mieli nadan. sobie przywil.
sprzedaw. wyro. swoj. w grani. gminy. Oni dostaw. od magistr. prawo +

Wilda, d. Gildenwesen im Mittelalt. Halle 31.
Gierke, Deutsches Genossenschaftsrecht Berlin 68
Gross, Gilda mercatoria Gött. 83.
Pappenheim, d. altdäni. Schutzgilden Bresl. 85.
Carl von Hegel, Städte u. Gilden der germ. Völker im Mittelalter Leip. 91 = 2 Bd.

+
pracy a praca ich uchodzi.
za urząd (Amt) nada. im
od Boga i od magi.: ku pożyt.
ogóln. Nad ~~[illegible]~~ sprawow. sumien.
tego urzę. czuwa. cechy,
pod nadzorem. dozor. magistr.

5c

Początek i rozwój ~~kapitalizmu~~ cechów. Tak gospodar. wolne średniow. polega na idei lenniczo-zależno: mocą której ~~większo~~ mniejszy producent posiad. środ. do pracy od kogoś wyższe: a w zamian jużto część swoi. produkt. jemu oddaj. jużto pewn. usłu. ekonomi. obok tego zes produkc. przemysłowa pod kon. tej epok. używ. wolno. robotn. w znacze. wszystk. któr. ciągnę zapłat. a korzyst. z ich sił roboc. na podsta. wolno. umowy; tak samo, organiz. przemys. i rzemiosł opier. się na podobn. idei feudal. że wolno. rzemieślni: ku zadatkowi: wyzwo. inter. gospod. społecz. i polity.

przemysłow. lub rzemieśl. otrzym. z góry upoważ. do pracy. Cech był słow.

Rzemieśl: (t.j. mistrz wyzwol.) był ~~kapitalist~~ przedsiębior i robotni. w jedn. osob. w własn. warszt. produk. on towar z własn. środk. i na włas. wszystko. Pod rob. nie miał on robotn. najmow. lecz ucz. i czeladni. któr. po kolej. wychodzi. na mistrzy. Rzemieśl. ług. zwrac. na zbyt lokal.; później w drug. poło. śred. wiek. produk. on tak. na wywóz

Tkacz. sukn. po miast. niderlandz. i nadrei. zaopatryw. wszystk. targi zachod. i półno. Euro. + Ale nie praco. wedł. ustroj. fabryk. nen. ores. każd. rzemieśl. każd. mejst. pracow. u sieb. ze swoj. czeled. któr. u nieg. ~~mieszk~~. pożywien. i mieszkan. i pracow. na włas. rachun. Więk. zakład. potrzeb. do fabryk: jak pralnia, folusz, farbiernia, magazyn i sklepy należ. do całe. cechu lub do mias; mejs. każd. opłac. kwotę stałą, gdy z nich korzyst.

+ W Ulm było tylu tkaczy płót. pod kon. XV stu. że wyrabia. na rok oczas. 200.000 sztuk płót. W Augsb. było w 1466 oko. 743 tkaczy, któr. rozpad. się na płócien. i sukienni. aci znow roz. różn. według. gatun. delikatności lub grub. płót. W Norymb. tkacz. i pokrew. cechy mieszk. w osob. dzieln. Janssen I. 317.

Schmoller, Die Strassburger Tucher und Weberzunft 1879: i.

Porów. także: Thun Die Industrie am Niederrhein u. ihre Arbeiter 1879

„Cech była to organiza. na korzyść pracuj. stanu średniego, a nie wielkorz. kapitału i wielkiego włościie; była stacyą pokoju (eine Friedensstation) w wielk. walce history. pomię. praca a mająt. a była najkorzystniejszą dla pracy połączon. z mał. kapitałem" (532)

Cech była zat. spółką do pracy i zasob; ale oprócz tego do utrzymac. życi. wspólu. i osiąg. cel. moral. Wiedz. z statutów cytow. przez Roschera III § 131

Liebe u. Leid mit einander zu leiden, bei der Stadt u. wo es not geschehe

Marcher, das deutsche Gewerbewesen von der frü. hest. Zt bis auf d. Gegenwart. Potsd. 66 cytuj. Feliza Fabri z Ulm, który pod 1484 pisze. pp. 263-264. –

Tej morala. i materyal. solidarno. przemys. i rzemios. niem. zawdzię. wczesni. w ostatn. wiek. średn. zwano. w XV, że przyjmie. wszyst. kraj. wyrob. Rzemieśl. niem. gorzej. jest poszukiw.

„Włochy, choć najsław. za kraj. na powierzch. ziemi, mają tyl. chleb dobry, smaczn. zdrowy i przyjem. jeżel. jest wypieka. przez piekar. niem. Dla tego papież, wielcy prała., króle, książ. i magna. ... jedzą chleb, nie wypieka. na sposób niem. a Wenecya. do piec. rządow. w któr. piekar się zu. chary, używ. jako pokar. podczas wojny i na morz. używ. tyl. niem. piekar. a sprzedaw. chleb idzi. po Illyr. Macedon. przez Hellesp. do Grecyi, Syr. Egip. Libyi, Mauret. Hiszpan. Fran. aż do wysp Orkneyskich i do port. angiel. i niem

Dobre przymioty cechów. — W czas. pełn. rozkwi. tych instytucyi, w drugiej połow. średn. wiek. są one zadziw. Cech zraz. nie jest czasa. zamknięt. w sob. koter.: lecz stoi otwor. dla wszystk. Naw. nierzemieśl. ludz. boga. i niezależ. do nieg. się zapisu.; takż. kil. rzemiosł. czasem w jed. cech się łączy — miała: złotni. szkla w Flensb: — wymien. puszka złotni. w Svendborg — bo pierw. cel. takie. cecha jest towarzysko. i obron. polityczne zewn. Do tego przyłącz. potrzeb. wspóln. prakt. religii; cech posiad. miecz swoj. bractw., kapli. patro. św. wszystko. Pomoc wzaje. na wewn. i zewn.; zabaw. i kontro. wzaj. za w dobr. czas. ~~potęgnie~~ obyczaj. wszystk. Z tego wyni. błog. skut.:

1° związ. przyjaź. i jakob. powinnow. łączą. mistrz. czelad. i uczniów. Mistrz. jest jakob. ojc. uczniów i ze nich odpowie. Uczeń zostaw. czeladni. odby. wędrów. — dla naker. zarob. i dalsz. kształcen. się — w każd. miejscu czuw. nad nim mistrz. u któr. pracu. i cech, do któr. mistrz. jego zapis. Starsi czeladn. mają dozór nad młodsz. i rozsądz. spory — w podróż. mistrz. gospo. czeladn. a w nich opiek. i dozór. Gdy nawraca. złoży popis na mistrz. wchod. do cecha — tem będzie jego przeszłe — ostro karcą jego błęd. lub wypad— wykluczeni za każd. postęp. niehono.

2° uwaga nad dobro. towar. Na tem zwierz. latc kondy. i wędrów. oraz popis na majst.; uwaga nad tem zarząd cechu kara za fałszow. towa.; dozór nad wszyst. przepisy techni. co do material. dobro. i sporządz. towa. i t. d. Nie pozwal. droż. sprzed. ani tanieg. – nie sądzo. że sama konkur. daj. gwar. dostate. wszystk. jo przez poczu. hono. i duch. korporacyj.

3° Pomoc wzajem. Udziel. wspar. czeladni. na podróż; majstr. popadł. w ubó.; wdow.: nie maj. opatrze.. Ale ważniej. był pom. udziel. na każd. kro. Niemiec. obraz. mógł być na to, że cech za nim się wyp.; wdow. po stracie męż.; cech wyzna. jej dziel. czelad. do prowadz. inter. a nad nim. był urzęd. wykony. dozór. Majstrowi nie było wol. odmaw. czelad. któr. praco. u inne; majst. nie mógł przyjmo.: robo. od wszy. któr. drugie. majstrow. nie zapła. rachun. zaległ. Spory rozstrzyg. w pierw. instan. przed ~~sądem~~ starsz. cechu, ten nie było wol. obniż. i t. d.

Wszech. panow.: poczu. hono.: wspólności interes. i chęć do zgody.

Levasseur, Histoire des classes ouvrières en France 2 voll. Paris 1859

Wilda, Gildenwesen

Rauschnitt, das Bürgerth. im Mittelalter 1829 3 Bde

Mascher, das deutsche Gewerbswesen. Potsd. 1866.

5 e

4° Silne poczu. solidarno. dzw. członk. dzisn. siłę; nikt nie czuł się osamotn. ani opuszczo; nikt nie rozpacz. wobec niebezpiecz. należy połącz. z no 3°

5° Równowa. między pracą a kapita: Nowożyt. konkur. bez granic nie mogła mieć miejs. bo kaz. musie. wyucz. się swego kunszt. lub rzemios. a pot. złoż. popis na majst. Kto nie miał wystarcz. zdolno. pozost. czeladni. Kto nie był wyzwolon. wcale albo nie był przypuszczo. do cechu albo zwięz. poza wyklucz. Był dalsz. określ. przedmio. który wol. było rob. kaz. rzemieśl. osob. robio. miecz. osob. pochw. osob. bandelier należy połącz. z n° 2°

Wyklucza. przez to tzw. ~~fuszerk~~ partact e, niesum. współzawod. do no 2° Czeladn. nie mogli na włas. rąk. rob. majstr. konkur. Nie było zbytecz. bogact. ale prawdziw. dość powszech. dostat. do n° 3°

4

Konklu. o pięk. stro. cechów – Roszb. II. 236.

Cech jest autonomi. korpora, ma przedstawi. swoich w radz. miejs. a w obręb. swoi. intere. i człon. szero: rozdawnic; gdy w drug. połow. średn. wiek: ~~gaskrd~~ gwiaz. dawn. rod. rycers; rozpędzi. się ich burgi, przebrzmiew. pieś. trubad. i minnesäng. wschod. nowe słoń. po nad miast. i uspanie. jasno: oświe: zrzy. tamo. gotyc: i ratusz. o dumn. wież. i gwiazdy pływa: tak ujmuj. swoi nadob. prosto. Zamia: minnesäng: uncą po rynk. swoje pieś. Die Meistersänger u nieśmiert. ich tchnie: ożyw. wnęt. srtu. ku osi Norymb. a dław. wdzięcz. miast.

Żywa wia. relig. podtrzymyw. miłość brater.

Wilda, das Gildenwesen im Mittelalter p. 52.

do no 3 (K. 5d)

Facto juramento ineunt, quod se invicem adjuvent et in omni casu unus alteri det auxilium, consilium et favorem.

Janssen I. 320

do no 3 (K. 5d)

Dbano o wykonyw. obowiązk. religii. Cech kamienic. z r. 1450: Skoro wedle obyczaj. chrześcijan. powinien każd. chrześcij. dbać o zbawie. swoj. duszy, słuszna jest, aby na to baczen. mieli majstro. i rzemieślni i t. d.

„Kto zmarł. brata nie pomo: wspóln. chowi. i nie wspom. w modlit. na zbawien. jego duszy, ten z tem. słowo swoje, któr. dał przy wstąp.

do cechu i bractw.
Janner, Bauhütten des deut. Mittelalters p. 165.

36

5 f

Dobre strony cechów

Wilda p. 335: Ponieważ prawdz. wspólne towarzyst. wymag. wielk. bratersk. miło. i wierno. mamy ją przedewszyst. obycza. i świadcz. w smut. i ostat. pożegna.

Święcen. niedz. i uroczyst. dni kościel. było wszyst. nakaz. Kto w takich dniach, lub w sobo: od nieszpod. lub we wilię wielk. uroczyst. pracow. lub kaz. pracow. popad. w karę

Coż dziw. że ustaw. cecho. każą braciom zjednoczo. dla chrystu. i świętości jego, wspierać się wzajem. w każd. potrzeb. chor. i podupadł. braciom udziel. miłosier. dat. z kassy cecho. opieka się wdow. i sieró. a także po braters. pamięt. o bied. nie należ. do cecha. Powstaj. mnóst. szpit. i podob. instyt.

Ekonomi. urządzenie. Cech średniowie. wychodz. z tej zasa. że każd. powin. pracow. a nikt nie ma być gnuśnym przedsiębior. którzyb. jak mówi Eyne christlich ermanung, sami nic nie robią, żyją z potu drugich a rozkoszow. chełpli. Każd. człon. cechu ma być rzeczywis. pracowni. a były chorz. mistrz. lub wdowy otrzymyw. zastęp. w prowadz. swego rzemiosł.

Maurer, Städteverf. II. 407 i nast
Gierke I. 384 i nast
Janssen I. 322

Z drug. stro. cech urzw. nad tem żeb. stały. się był worstk. przez możniejsz. a każ. miał dost. odpowie. swemu stanowi. Ku temu służ. miały następ: środ. ekono.

a) Cech star. się od dostarczen. należy. materyj. surow. albo α/ przez zakupyw. go za pomo. ustaw. ku temu wyznaczo; sorz. alb. w równ. częśc. albo wedł. potrzeb. rozdziel. go pomięd. braci cecho: albo

β) przez oznacza. pewn. miej. ~~sprzeda~~ lub czas. gdzie i kied. mógł każ. nabyw. ~~Ten~~.

Jeśc. po za temi wszys: którem z ustaw. wydarz. się oka. korzyst. do nabyw. musiał. zarząd cech. o ten uważa. aby każd. mój. korzy: z tak. nieprzewidz. oka. lub jeśl. surow był nabyt zapa. wszy. części z nich po cen. kup. odstąp. braciom. aby wszys. „mogli pożyw. się ~~porów~~ za (sich gleichmässig ernähr. könne) a przestrze: takż. korzy: uboższych (der ärmeren art)

Pod tym względ. był cech każ. stowarzyszen do nabyw. suro. materya: ein Rohstoffverein =

Dobre strony cechów

b) Użyt. korzyst. produkcyj. dla wszyst. braci cecho. pozosta. na tej sam. mierze wszy. wysoko: oznacza. płacę czeladzi i stosun: wzajem. majstrów do ich pomocni. Nikt nie miał praw. odmaw. lub odciąg. od brata cecho: któr. z czelad. lub pomocni. Nie było wol: przyjmo: ucznió. lub czeladzi. który. nieprzew. opuści. majst: lub stary. przez niego zosta. oddale. lub który. wystąpi. przeciw hono: rzemio. lub przeciw dobr. obyczaj:

c) Ilość produkt. była określo. wedł. wymag. równo. i braterst. Liczb. ucznió. i czeladzi. u majst. każ. była ograni; nie wol. było obciąż. ich robo. nad miarę. lub w czas. zakaz. Każ. majst. mógł korzyst. ze wszyst. zakład. cecho. i t.d.

d) Sprzeda: wyrob. była także uregulo. wedł. tych sam. zasad. Oznacza. cen. towa; miej. i czas sprzeda; nie było wol. majstrow. mieć więc. nad jed. sklep lub magaz; nie było wol: pokazy. swoi. towa. sprzedaw. lub z nimi jeździ. po okoli.

Każd. wszyst. miał siedz. ~~przy~~ przed swoim stoł. lub w swoj. sklep. i rzek. aż przyjd. kudz. kupo.; nie miał nikt. odwoł. od zasiad. W niektó. cech. nie był woln. podejm. się robo.: dla drugi. Który zaś brat. cecho. był wini. za robo. drugiej; nie był woln. jemu dow. na kred.

Majat. wsikt. i niemcho. cech. należ. do stowarzy. i służ. wszyst. jego człon. Z kassy wspiera. chor. ubog. wdowy, dawa. pożycz. człon. potrzebuj. pienię.

Każ. cech był stowarzy. wzajem. kredytu.

Publiczno. kupuj. miała gwaran. w urzędo. magistr. i władz cecho. aby każ. wyrób był dobry i bez nagany (gut u. redellos), aby towar. były bardz. dobre (gar gute Waaren), aby nie robio. fałszyw. lub złych towa. (falsches od. böses Gut), aby bied. i boga. porów. był obsługiw (der arme u. reiche gleichmässig behandelt), aby nikt. nie oszukiw. (niemand betrogen), aby honor rzemios nie był znamplo. (die ehre des gewerbes nit verletzt)

Na tem zwieńcz. przepisy niezliczo: odnoś. do kształc. ucze. i czeladn.; do materyał: kształt. wielko. towa. i t. d.

Schönberg str. 72 i nast. zur wirthschaft. Bedtg des deut. Zunftwes. Berl. 68

Gierke, das deutsche Genossenschaftsrecht 2 Bde Berl. 68–73 I. 390 i nast.

Stahl, das deut. Handwerk p. 355

Janssen I. 324.

Rzemiosła i cechy

2.

40

5h

W Gdańs. złotni. za kar. lub. robo. masie: skład. z funt. wszt. karą, w Lubec: złotnikom tamecz kar. wyrob zmienu (wandeln baren gut), w Berli. sukiennic. i krawcy, gdy przykłady fałszy. pieczę: do swoi. wyrob. lub sprzedaw. sukn. źle farbow. i t.p. traci. prawo do wykony. rzemio. a lub. towa. pełn. i t.d. Schönberg p. 43 Maurer p. 259. Stieda p. 33

Osobli. dozw. baczę. na wartość i cen. wiktua.

Arcb. bied. ołtow. miał tani: ~~Arleb~~ żywno; magistr. sprow. niesraz bydło na rzeź i zboże.

Browa. bornstama. nad dobr. maki, chleb. mięs. ryb, wina i piwa. Wedł. gatun. zboż. należ. wypiek. osob. chleb. — w Augsb. było neu gatun. pszenny, żytni, owsian. jęczm. i t.d.

Magistr. w porozu. z cech. stano. cenę żywno. Niewol. było sprzedaw. ani drożej ani taniej

W Wied. Regensb. Zurych. piek. za kar. oznakow. urzędz. był do kosza, pot. za pomo. długi. drąga zanurza. w kałuży

41

5c

Codex Picturatus

Die alten Zunft- und Verkehrs-Ordnungen der Stadt Krakau. Nach Balthasar Behem's Codex Picturatus in der k. k. Jagellonischen Bibliot. herausgeg. von Bruno Bucher Wien 89 (Gerold)

Cod. pict. skła. się z 372 kart pergami. (wyso: 0,322-325, szero. 0,235-0,240) stanow. trzy odręb. dzie: 1° kopie przywilej. mias. Krako; 2) ~~Zbiór~~ Przeróż rot przysię: dla rajc. miej; przełożo. rzeczo. i t. d; 3° miejs. przepi. i ustaw: cechów. Ta 3ª częś: ma tyt. osob: Jura municipalia Wylków der Stad, idą od fol. 214 verso do f. 313 ver; jest ozdobio 26 znakomi: miniatur[+]: i różn. inicjał. zosta: ogłosz. w powyż. publi: W dodat. umieszczo. niektó. przysię: zaczerpni. się w 2ej częś: kodeksu: oraz przeróż. ustaw. odnosz. się do rzecz: któr. weszły w tym rękop: z któr. z inn. źród. ogłosi. Piekosiński w Kodeksie dyplomatycznym miasta Krakowa (ibid. 79 et 82)

Baltaz. Behem zasł. swoj. przesz na począt. XVI stul. i swoim. przepisyw. 1º części w 1505. Wiemy z dodatka: któr. umieści. w całe, do senat. miejsk: Krak: iż pocho. z mias. tego, był kozole. miejsk.

+ 27ª znajd. się na począt rękopi. =

Rastawiecki i Pieńdz. we Wzorach sztu. średnio. wiecz. (Monuments du Moyen age et de la Renaissance en Pologne II a i III a serye. Warsz. 57-61 =

Essenwein, die mittelalter. Kunstdenkmale der Stadt Krakau Nürnb. ble.

Treść: rękopis: nie ukończ. i składa się ze kilku ustaw: z r. 1571 i 1572 już inną ręk. było pisa. Również w 3cim ręk: jest 25 miejsc: + z któr. każ. wyobra. zajęć jedn. cechu, miał ustaw. zawierać ustawy 25 cech. przepis. ale było dla 12 pra: dokon: jak świad. ozdob. miejsca. o dla pozost. 13 cech. nie miejsc. Jeszcze może już ustaw. przez Beh. zbioru: lecz inną ręką przepisane. zost: dodat do ustaw malarsk. z r. 1571 oraz ustawy malars. z r. 1572. Wszyst. to pisan. po niem. ale przeważnie w ówczes. średniowiecz. (mitteldeutsch) z właśc. naleciałości.

Statuta figulor. z r. 1504 za po Terzi.

Jeszcze później: dodat. do ustaw. malar. z 1570 (Zygm. Aug.) + po polsk. z wyjątk. początk. i koń. Terzis;

Ustawy Bednarz. z r. 1644 (Władysł. IV) po pol. z wyjąt. początk. i koń. Terzi.

Ustaw. Obuw. z r. 1570 pisane po Terzi; potwierd. przez wsz. król. ostatni. przez Jana Sobies. ale nieznan. któr. roku

Nareszcie statuta murator. z r. 1572 wyd. przez Consules Civitatis Cracoviae =

Z ustaw. przepis. najdawn. są z lat 1364. 1368. 1374. 1385 i t. d. +

+ 26a herb. mia. Krak.

o któr. dla pierw. rzeź cech. są wykon; dla pozost. 6ciu po ręk. ręk. pozosta. miejs. próż.

+ potwierd. przez Władys. IV 1638

+ Większo. z XV stul. nie któr. był. z XVI i XVII.

5 K

Codex Picturatus

Miniat. wszyst. wzoro. wykonyw. a bard. waż.: Widzi. wnętrz. mieszcz. kram. piekarni, warszt. krawiec; szewc. pracownię proceszy i malarzy. Widzimy ulice i place publiczn. pomiędz ludzi, w innes. strój; widzi. ~~wnętrz.~~ mieszkań i podwóz. na któr. przenosi. rzemiesln. i t. d.

Cechy Krakow. nie miały wielk. polityczn. znacze. bo miesz. już na początk. XIV stul. utraci. własn. sądownictwo (stanow. przeciw Władysł. I po stron. Bolesł. z Opola), ale w rozwoj. czysto zarobko. i co do autono. wewnę. cechy Krak. zupeł. podobn. do zagranicz. Miały tę piękn. stron. że nie styk. praw. nigdy + o spory międ. bracią polsk. i niem. narodowo. W okolic. stow. należ. do imper. niem. Niemcy nazyw. się za lepsz. i Słowia. wiejskich w cech. Mistrz. cechow. musi żenić się z Niemką i t. d.

+ raz jed. w 1501 kłótn. polsk. i niem. krew. powstaj. ze wzb. rozwaz. gospo.

Wybit. rolę w cech. Krak. gra rzemiosło. cecho: Stałe składki idą na dobr. uzbroje. cechu. Każd. ~~[illegible]~~ towarzy. wstaw. mistrz. płaci skład. Malarze n. p. w 1638 po 10 tal: na jedną armat. bardzo. Goldszlegery 15 tal; ~~[illegible]~~ złotnicy w XVI stul. po 10 zł. p. i t. d.

#

Tak samo mnóst. grzywien za lichą robot. i t. p. bywa przeznacz.
na sprzętam. wojen.

W 1427 (18. maja) odbyto przegl. broni cecho. (Zob. Kod. XI. p. 102)
Ukazało. kara. wted. spis. nie broni przyw.: lecz tyl. cecho: arma quae unamquidque artificium alias czeche in civitate habet, non quae in singulari quisque habet, sed quae habent in communi thezauro ipsius artificii alias czechae.

Spisan. co było z kaz. cechowi nakaz. do św. Mich. sprawi. czego niedostaw.

n. p. Smede haben VII eysenhute und ein panczer. Ir sult noch haben III penczer IV hantbochsen VI tartschen X flegil

Goldsmede haben II penczer II tartschen I eysenhut. Ir sult haben VI penczer V hantbochsen X flegil VI schilde VI eysenhute i t. d.

5 u l

Codex Picturatus

Edykt miejs: przeciw zbytkom – potwierdz. przez Kazim. W. pod dn. 9 wrześ. 1336 u Piekosińs. str. 371 =

Do wszystk. mieszcz:

Przy wesel: nie ma być podaw. więcej nad 30 półmis: (scultellas) każ. na 3 gości = czyli że gości ma być razem 90 – wyjąt. jedn. panien, księży, gości zamiejsco. i służb. Dań zaś ponno tyl. być pięć – quinque fercula – Z gości zaś każ. mężcz: mający obywatelstwo miejsc: ponn. dać nowożeńcowi 2 grosze, tak samo każda pani, każda zaś panna po 1 gro. Żartowni. zaś ku rozryw. gości wolno tyl. 8 sprosad: a wyklucz. zupeł. śpiewa. rymotwór (qui rymarii dicuntur) i t.p.

Gdy młod. mężczyz. po odłoży. wszelko. do kąpie. ponno jej towarzy. w wszyst. 20 osób, tak samo gdy nieś. dzieci. do chrztu

Zniesio. także Kindelbier, które wyprz. przy położni. i t.d.

2e Kazi. przestęp. 5 grzywien (Mark) kary –

E w Bolonii w 1297 dozwal: na wesel. zaprosz. tyl. 20 gości i trzy dania – we Flor. 1330–1340 trzy dania i 20 półmisk. i trzech żartownis: a oręż [illegible] [illegible] do 6 drużek i 200 gości =

Hüllmann, Städtewesen des Mittelalters IV. 152–160

Ten przepis u Pickosi. Kod. dyplo. za pewn. sumę.
Tekst w bod. Picka. jest ten, wszak wsz. tekst przepis.

Położen. towarzy. cechowych

Co do uczniów żądaj. malarzy, aby był prawe. pochod. i oddanie jego ~~przez majst.~~ do terminu nie odb. się z pewn. uroczysto; w obecno. majst. ~~musi być obecn.~~ jako świadk. jed. lub dwóch

Czas terminowan. u malar. oznaczo. czas na 4, późn. na 6 lat, u Goldschlegier. na 4 lata, u mularz 3 lub 4, u stolarzy na Kleparzu 3 lat. Jeśli terminator ~~uczeń~~ porzu., majstr., żad. inny ~~majst~~. przyj. go nie może; jeśli zaś wra. na daw. ~~do dom.~~ majstra, traci czas ubieg. i zaczy. nauk. ~~od począt.~~. Uczeń malars. przed koń. terminu nie może się żenić, jeśl. majster umrze, zanim wyzwolo., musi u wdow. kończ. swą nau.

Czas wędrów. tylk. u malarz. i goldschleg. oznaczo. i to na dwa lata. Przy zgodzen. czeladzi u rymarz. powin. być majst. jed. obecn. jako świad. Czas wypowiedz. ściśle określo. u krawc. pow. czyż i t. d. Czeladź. malars. opuszczaj. chlebodaw. przed czas.

Guslegier

\+
nigdy nie zost. przyjęt. do dyb. że przeciw majst. zechcie.

44

3 m

Codex picturatus

Przywil. Wład. IV z r. 1644

Szukan. robo.

Czeladz. bednars: gdy/przychodzące ~~wchodz.~~ do mias: powin. zgłos. się u ~~pierw~~ mejst. ~~którego za~~ ~~starsz. zawod~~ który najbliż. bramy miaszka, a ten zawiad. go do mejster starszego, aby tem zrad. rob. kędy mu mistrz starszy naznaczy w onem Starszy ma upatrow. aby go tam dad. kędy kto nie ma czeladz. nie chciał na tem oznaczonem miejscu przestać Towarzysz, powinien zaraz w pole wędrow. i żad. mistrz nie powin. mu robo. daw. pod winą kamień. wosku

Wszak że dwie niedziele przebywszy u naznaczon. mistrza wolno mu będz. za robotę onemu mistrzowi podziękow. a po podziękowan. skoro drugie dwie niedziele miną, do innego mistrza odejść ...

Żad. tez Towarz. Towarzysza nie powin. odmawi. mistrzowi i odmaw. lubo do Węgier lubo gdzieindziej pod więzien. i winą ~~~~ kamienie wosku –

Uczniów nie może jeden więcej chow. tylko jednego chyba na wyzwolenie może przyjąć drugiego. A gdzieb. więcej

porzaw. się wszyst. u jedn. do drugie. się przeniósł, taki już nie ma być przyjmo. do rzemiosł. tak tu w Krako. jako i w inszych miast. przyległ.

Kupow. drzewa V

Po drzewo między. się zachodz. za miasto a po obręczy był. za Szewską bramę a drzewo był. w rynk. kupow.; na targu jeden drugiego niepodkupo. ani mu żadn. sporo. targu prow. pod winą dwóch kamie. wosku i to kupowa. nie sami mistrzo. przez się a nie przez żony swoje mają odprawow. chyba żeb. mistrz był chory albo po jakiejś potrzeb. z Krako. wyjech.

Robo. dobre z dobr. mater. V

Żad. jedn. zgniłego i nieprzysuszone. drzewa nie ma kupow. i z niego robić pod winą pół kamien. wosku i mistrzowie takowa robot. żeby przez nię ludz. szko. nie mieli, podług przysię. swoj. powinni będą prow. i rzetelnej obracać, dla czeg. mają co miesiąc robo. i materyę u każde. mistrz. oględow.

5ᵘ n

Codex picturatus

Brak mater.

Gdzieb. tez materyi o małe przywiedziono było, których 6. i leglarz i bednarz potrzebo. gdy ją jed. kupi z nich, powin. się drugie: ze swe pieniądz. połowicę oddział. pod winą dwoch funt. wosku [F] i bednarz leglarzowi i leglarz bednarzowi nie powin. się w robotę wdawać.

Zakres pracy

Leglarze mają taką robo. robić białą, miano. [F] Konwie piwne i wodne, wielk. i małe z wiekami, Wanien. dla dzieci, szafliki wielk. i małe. w białą obręcz, lagwice do limonii rozmaite, tak wiel. jak małe.

Baryłki nie mają więk. robić nad garcy trzeć, Luszow (Langenschaff) nie ma być szerszy i większy na półtrzeci piędzi, szerszy u dna, i wszelaka robo. która im należy drobna, powini robić [F] W czem nie powinni im bednarze przeszkadz. t. j. w ten pomieniorem drobn. naczynie pod winą półkamie. wosku

Bednarze inne wszelak. robo. rzemios. swego robić [F] powini też doględ. jak najbard. żeby aktele były dosz. miary

i mniejsz. akte. prow. i tych, cob. je robili alb. poprawiali,)
półkamieniem wos. kav. tak żeb. aktel miał w sob. garcy
62 a półaktelek 31 .....

Subordin.

E Mają też mistrzo. starsi w cechu władzą bracią
swą o wszystk. występ. kar. wszaki. gdyb. kto ich dekre-
tem nie kontent. się, moż. do urzęd. wierzch. radzieck.
appellować. A gdyb. który tak zuchwa. znalazł się,
cob. i nie appelo. i ich dekretowi dosyć czyn. nie chciał,
takowego JM. P. Burmi. za instan. Starszych każe
zaraz bez żadnego innego procesu pojmać wsadzić
aż dosyć dekreto. cechowemu uczyni .....

Upadek cechów (= Roszb. II. 216)

wytwarz. się z ich rozkwi. Jak potudn. zamie. się w szyb. zecho.
Gdy się obbi. praw. urzędz. wielk. znacze. polity. i dostat. popadł
w dum: chęć używ. grusino. Sprawdz. się na cech. po raz tysiąc.
ogól. praw. dziejo; że instyt. i naro: upadaj. wskut. włosn. prew in.

1° Cechy zamkn. się egoisty. w sob; rzemio: przez nie praktyko.
stało się monopo; nie mnoż. liczb. człon. nawet gdy ku temu zecho. potrze.

2° cechy przyjmu. na człon. synów swoich majstr. lub owled.
którz. zaślubia. cór. majstr.

3° prześladu. każd. innowa; przeszkadz. każde polepsze. rzemios.

4° rzemios. wycofu. się z dawn. skład. i sklep. (bänke), zamy.
się w domu, a dostar. robo. tylko. i drożej. Nie wolu. sprzedaw.
poniż. pewn. ceny.

5° Każd. cech coraz więc. dba o swój monop. a prześladu.
cechy pokrew: Nożowni. nie wolno rob. trzonu do noża, malarz
nie może. pozłotn. siła; tokarz nie moż. równocze: pracow. w drzew. lub rogu;

Marlo, System der Weltökonomie I. 38.

stolar. nie moż. wb. ram do okien i t. d. Cechy procesu. się bursztyn. o podob. przywil: n. p. gwoźdz. ze ślusarze [ślusarze z kowala.]; krawcy z tandeciarzami i t. d.

6° W wielk. kraj. n. p. we Fran. przedew. królo. cechom monopol rzemiosła. a co odbija. się na publiczno.

Filo-socyalna 6

Handel i Kupcy

na schyłku średnio-wieków

6 a

Handel i kupcy na schył. średn. wieków.

Im więc. rozwij. się cechy rzemieśln. tem więc. rozkwit. hand. Był on koniecz. ich dopełnie. Cechy wielk. miast niem. pracow. na export a potrzebow. ogromn. zasob. surow. mater. Sprzeda. pierw. i nabywan: dwy: zadatni: gildy kupiec. czyli hansy

Niem. pomrzegól. hansy lub gildy kupiec. jednocz. za grani. swoj. biura i magazy, n. p. gild. kup. z Kolo: Hamb. Lube. i t. d. jedno: się w Londy: v. stowarzysz. niem. kup. z altermannen na czele. Olbrzym. ich skład. = Stahlhof w Londy. od r. 1474 stają się na mocy przywilej. królew. właścic. Hansy

Wszyscy Olbrzym. do rzeczypospoli: autonomi: żyjąc. bez kob. po klasztor. zjednocz: Istnie: potęż. hansa wspól. w Bergen, złożo. z 21 dwor: podzielon. na dwie paraf: prowadz. twarde żyć. klasztor. liczą. 2-3000 mieszkan. bez kob. każd. człon. musie. przyrzec. 10 lat pozost. w Berg. = Falke, Gesch. des deut. Hand. I. 221 sq.

Pod. wpł. hansy niem. po miast. angiel. połącz. się pod przewodnict. angiel. londyńs. w jedn. olbrz. wielk. stowarzysz. (Lynn, Boston, York, Bristol, Ipswich, Norwich i t. d.) To iuż było

(hansa = gilda, także w Angl: nazyw. kupiec. stowarzy. W bibl. Ulfil. hansa = cohors, multitudo)

Barthold Gesch. der deutsch. Hansa 3 Bd. Leip. 62 – Tom II. 131 o „rhein. Weinhaus" gdz. przyjeżdż. smakosz. londyńs. nawet sam Szekspir i t. d.

jakob. państ. w państ. Podob. stowarzysz: niem. kup: central. w Nowgorod; we Wisby na wysp. Gotl. ~~naraz~~ przedewszy. w Niderl. w Brügge

Nareszc. w oryzyk. gild. kupiecc. w podob. spos. zjednocz. we jedną współ. niem. hansę (gemeine, deutsche Hansa) obejmuj. wszyst. mias. niem. od Rygi do Flandry. a ku połud. aż ~~do~~ gdzie Turyng. podział. na okręg. wielk. prowinc. administr: Lub. Koln. Brunświg, Gdan. Obok tego istn. roz. mniej. związ.

Sterling = Easterling

„Hansa współ. niem." w XV stul. panuj. wszechwład. w stosun. handlo: nad Rosyą, Szwe. Danią, Norweg. Angl. Szko. Fran. Hiszp. Portug. nad Pol. Litw. i całą German.

Gdańsk w XV stul. prowad. hand. zwszystk. porta: należ. do Hansy, od Lisbony do Nowgoro: a prócz tego porcie: szlakki lądo: przez Pol. Węgr. Ze Skandy: ~~importuj~~ exportuj. kupcy gdań. żelazo, miedź, futra, żyto, smołę, ryby, roż. gatun. drzew: a importuj. tam wyrob. wełnia. sukienn. jedwab. excamit. metalo. żyto, pszeni. len, konop. chmiel, oliw. wina, specyały, płót.

Do Lisbo: kup. gdań. importu. drzewo, mąkę, piwo, suszo. ryb. a przywoz. stamt. sól, korko. drze. oliw. figi +

ó swoj expo. do port. francu. i hiszp. W r. 1474 rozład w tamte stro. 72 stat. a 57 perm. dnia na raz wyprawi do Weichselmünde!

+ rodzynki, pomarań. wino kortow. futra. Faworyzow. przez rząd portug. rozszerzy: ó

6 b

Obok tego hand. z Portug. i Hiszp. szło regular. 600–700 stat. wyw. ze zboż. polsk. do Angl. a jeszcz. bardz. był ożywio. hand. z Holland. wiewa. z Brügge. – W 1481 popłyn. tam 1100 stat. wielk. i mał. ze zboż. a Hollendr. od wrześ. 1441 do maj. 1447 wypła. w Gdań. oko. 12 milio. tale: (dziś = 120 milio. tal.)

Hirsch Danzigs Handelsgesch. 133

Stat. te płyn. w nat. flot. pod opie: okręt. wojenn.

Nie mniej stat. obc: przyby. do port. gdańsk. W 1428 naliczo tam 116 sam. stat. holend. i angiel.

Gdańsk się trzym. wiern. Lubeki, któr. potęg. była tak wielk. że Eneasz Sylwiusz pisze w 1458 iż Dan. Szwe. Norw. obiera. sob. królow ⟨sub⟩ ich składa. wedł. jej woli.

Też. ⟨d⟩ochody ze nadrei. i południo. niem. mias. Koło Norymb. Ulm, Augsbur. Strassb. były kolosal. boga:

Ulm miało oko. pół milio stot. ze sam. ceł i akcyzy

Machiavelli: każd. wie, że Strassb. ma w swoi. skarb. zaw. leża. półtk. milio. złot.

a wszyst. te mias: przez Alzac. do środ. Fran: przez Konst. i Genew. do Marsyl: przyw. swoi. towa. a przez Alpy szwajc. i tyrol. do Włoch, dzięk. do wnios. że hand. niem. panow. nad świat. owczes. Panow. wyłącz. na Bałty. i rozp. półno. za pomo. Han:

bez przez mieś. południo. zalew. Wene. i Genue swemi wyrob: któr. z ow. port. szły dalej na połud. wschó.

W Wene: Fondaco lub Fontego niem. było instyt. olbrzy: a serc. całe. hand. świata. był Frankf. nad Men. Tam przyb. kup. z Niderlan. Fland. Angl. Pols. Czech. Włoch i Fran. Tam załatwia. się wszystk. inter. handlo. W 1579 Franc. I fran. nazy. Frankf. najstawniej: miast. handlo. nietyl. Niem. lecz całe. świa.

Gdy w r. 1438 metropoli. Szwed. jech. na sob. flor: odwied. z wielk. orszak. Lubecke, Luneburg, Brunświg, Erfurt, Norymb. nie posiad. się z zdziwien. Erfurt wydawa. im się być najbog. miast. niem. tak był przepeł. towar.

Eneasz Sylvius w 1458 obszerni. porów: mias. niem. de ritu, situ, moribus et conditione Germaniae descriptio = a 50 lat później Wimpheling, de arte impressoria porówna. te porówa: i rozum. niem. do lądno. więc.

Ale ten Wimpheling nie rozgąd. kolor. cienn: Gdzie hand. łatw. a wiel: przyno. zyski, tam coraz now. wywol. potrzeby i skąd ich zaspokoje: A konklu. jego ta, że hand. bez mias: +

Karamsin, Gesch. d. russ.
Reiches - Ryga 25 - V. 228 zy.

+ między. rozwarz. chciwo. zysku i skąd uzyska; że w Niemcz. gardz. mają. Bog. i Kościół; wszystk. stany uzyw: nie wyjaw. duchowień. ani klasztor. a ciało. i niewiest. tyl. tam pozosta: zdrowy: gdz. duchowień. perel: przykład. więcej. zachęca. do skrzecz. dawn. prosto.

6c

Zbyt. w ubran. jedzen. i wygod. robi się zalon.

Kazan. Geiler von Keiserberg za nieoceniu. środd. pełn. hamo. ale przerażaj: dla wielko. części.

a) Jan Capistrano w Ulm 1461 osiedzo. w więzie. pot. wypędzo. z mias. ponieś. Kazał przeciw szkodz. stroj. i złym obyczaj.

b) Rada regensburg. z 1485 wydaj: rozp. przew. że pannom miejsk. woln. tyl. posiad. 8 sukni, 6 długich płaszcz., trzy sukn. do tań. i sukn. skrzydła. o trzech par. rękaw.

Sebast. Brant, das Narrenschiff 1494

podobn. skrom. były jego przepis. co do klejno. i pierścien. itd

Zbyt. ten do wsz. rozszerz. szlach.

c) Co gorsze. Kroni. i moralis. o szybk. zniknięc. szlach. przecho. wszelk. granic.

α) Jakaś pani von Hendorff (wdowa) sprzedaj. wieś jedną, aby ne tamieś. mogła pokaz. się w niebies. sukni axamit.

Janssen I. 371

β) W Hessyi górn. w ciąg. XV stul. znik. około 200 rodz. szlach.

Maurer, Fronhöfe IV 470

γ) O westfals: szlach. pomn. wspólcz: narzek. oszczędz. posiad. obyczaj; poddani się wznoszą w górę, a my z herb. naszy. spada. coraz niżej

γ

δ) Podżarzy Erazm von Erpach zabra. 1483 wszyst. szlachc. swoj. rodz. noszen. sukni jedwab. lub axamit. bo tak. gałgany, nieżąd. +

+ szlacht. walec: pozosta. miejsk. lichwia:

Janssen I 373

§ Szwajcar. kronik. Anshelm pisze pod r. 1503, że dawne prosto. zwycz. wśród chłop. bo naślad. zbyt. zagranicz. w stroj. i noszą szaty jedwab. a zatem poszły: vil zerungen, vil und fremd wyn, vil schleck, vil spil, grosse hüser, hohe schybenfenster voll wappen, würfel- und Kartenspil (Berner Chronik Bern 1825–33 – VI Bd: III p. 247 sq.). Że kronik. nie przesad. pokazu. się z wiadomo. iż Szwajca. od wojny burgun (1476) noszą złote łańc.: i pierście. zło. nie tył. na pal. u rąk, lecz także u nóg, [illegible] [illegible] kręci. aby były widzia. Pfyffer, Gesch. der Stadt u. des Cantons Luzern Luzern 61 – I. 230.

Na wesel. Arnol. von Glauburg w Frankfur. 1575 zjecho 239 f. wołowi; 315 krów i kozy 3100 rak. 30 985 i t.d. Uczta koszto. 116 2/3 guld. (podówcz. ćwierć. lub maldr

Współczes. pisma są peł. uwżek. że w bra. mieszcz. i zamk. [illegible] zbytek już u chłop. – zbyt. niepoj.: w jedzen. ubior. a uwszcz. w bernier. wiejsk. zamorsk. towar. § Każd. wesele kosztow. bajecz. sumy #, kąpie. się trzy razy na dzień, przygo. jedzo. i piło i przesadz. lekk. życia §.

a drugi wzrost. u lichwia. w spos. zatrważający.

Wimpheling: Straszna jest lich. jak ją pobier. żydzi a nawet chrześ. gorzej od Żyd.: Ber Wexlarst. obejść się nie mog. i nie ma w tem grzech. że z tego i kosztu. swoj. który sob. przyjęta mały zysk. Ale pobier. procent. i pożycz. na lichw. jest zgub. [illegible]. O czasy opłak. w który. pien. wzrosn. swoje rządz. a pieniąd. w czas wszęd. obfito. ~~[illegible]~~ rodzi pieniądze.

= 1½ wefli = 6 [illegible] koszto. 1 zło. a fura (fuder) wina (=1000 lit. ?) kosztow. 9 zł.

Augsbur. kup. i lichw. Luk. Rem wyd. w 1515 na wesel. swoj. 222 zł.

§ Tenż. Luk. Rem w kąpiel. przesiedz. w Pfeffers w wodzie ~~[illegible]~~ minę. od 20 maj. do 9 czerw. 1511 godzin 127 = Śpiewa: podcz. wspól. kąpie: Aussieg wasser, inne (wein

Lasst uns alle fröhlich sein (Kriegk, Bürgerth. Neue Folge 90)

Kronik.: Die jungherrn der richen in den Stedten insonderht der richen Kaufleut baden sich, trinken dann fremden weyn, od. gepräu ten weyr, baden wieder u. lassen sich salben. O der schande ob solcher weibischheit

6 8

Lichwa

Pod względ. monety panow. w Niem. zupeł. anarch. przyszłyd. wiek. śred. Cesar. byli bezrad. wob. tego nierząd. a korupt. wekslerz. Oni ciągl. coś zamien: prask. gro. na regensburg. feny; niem. złot. na flor. i t. d. Kup. na każ. targ. potrzebo. inn. mone. stąd zamie: byłd wierb. a bard. istre:

Już w XIV wie: pełn. w Niem. lombard. kupc. wexla: stąd lombar. - w ciąg. XV stul. interes. te bankier. prawie dost. się w ręc. Żyd.

Ci zaś nie tyl. byli wexlarz. lecz także. wypoż. pien. za grub. proc. Te proc. były praw. publi. dozwol:

W XIV wie. ces. Ludw. baw. 1338 frankf. obywat. pożycz. płacen. od pożycz. tyl. 32½ pro. za co mieli Żyd. otacz. szczególniej. opie. ale od zamiejscow. mogli. Żyd. frank. wziąć 43⅓ % - Kriegk, Frankfurter Zustände 418.

Ta sama rada frankfur. zezwag. 1000 zł. u 4 Żyd. mogen. i wsiąś. zyd. [52] % i pod bar. uważli. warun: [25]

a) od 23 maj. do 11 listop. 1368 tygodnio. po 5 zł.

Kriegk. Frankf. Zustän. 536

√ 1080 = 52

b) jeżc. 11. listop. dług nie zostan. zwróc. dopiero się 128 zł i z tych 112 5 będz. się tygodn. płaci: 5 5/8 zł.

c) podtyż i jedenas. wszystko. mieszcz. vezy swoj majątk.

d) wszyst. te osob. udad. się 8 dni po 11 listop. jeżc. nie zpłac. dług. do Mogun. i tam pozost. w hote: przez żyd. wyprowo. jako zakładni.

e) Rada miej. i zakładz. wyrzekaj. się zgóry wszelk. apellac: do papię. cesc. sądów, ~~kos~~ Klotory Kościel. i t. d.

f) jeżc. w rok po 11 listop. 1368 dług jeszc. nie zpłac. mogą cztery wierzyc. żydow. posła. z ciałem i majątk. panów rady. (Leib u. Gut) 6

g) nareszc. mog. wierzyc. żydow. sprzed. swoj. należyt. komu im się spodob.

=

W inn. miast. i kraj. było gorz.

Stubbe, die Juden in Deutschl. p. 110.

W Regensb. Augsb. Wied. brano wówczas 86 2/3 %

W r. 1244 dozwolo. w Austr. brać 174 %

Roscher Grundlagen der Nationalöko. V. 191 = cytuj. że Król Jan fran. w 1360 prawn. ograni. ~~przyzw~~ dozwol. Żyd. na 86 2/3 % - W Brandenbur. pozwala. na 24 % aż do XVIII st.

1000 = 5000

6e

Niebezp. miasta, lecz i książ. i panów: zadłuż. się podaczy, a pot. wypomin. dobro. swoich ziem lub państ. żyd. którzy kontrolow. pobier. dochod. Równocześ. ludno. wiejs. popada w bezpośr. zadłuż. na co złoś. narzekaj. współcz. kaznod. kroni-karz. i t. d. Wszyst. pisma w XV wie. zobowiąz. o Żyd. orzekaj. ich. o najokrop. winy – przypomnien. że wszystko z nich byłoby zepsuło. i że niemożna ufało. Żyd.

Pomst. kwest. żydow. ze któr. uczeni. ludz. światli jak Trithemius ~~opat~~ usiłow. łagodz. ich los porządow. godny

Jesz. Inno. IV (1243-1254) w XIII wie. mówi w Bulli wybitnej wszyst. książ. wyrządzo. Żyd. że wasz pod książ. chrześcij. los okropniejszy aniżel. więźn. pod Farao. w Egip. √1

Teraz Paweł II w 1469, że nie należy uważ. za ubogacen. lub ukodli. dla zbawie. duszy, jest sprawiedliwo. która dla wszystk. powinna być jednaka, także Żyd. będ. wymierzo= √2

Gdy w r. 1446 wszyst. Żyd. w Marh. Brand. uwięzio. i pozbawio. majątk. bisk. Stefan brandeb. energi. wystąp. w ich obro. Janssen I. 382 = √3

Ale to nic nie pomog. Kwest. żydow. zemści. się w kurz, któr. o mało ich nie wypruł. z Niem.

wypędz. ich ze cał. Saxonii w 1432

ze Spiry i Zury: 1435

z Mogun. 1438

z Augsb. 1439

uneszlepdzi zwodz. w Konstan. 1446

wypędz. ich Księż. Lud. z cał. Baw. 1450

" " biskup z Würzbu. 1453

" " z Ołomuńcz i Brixen 1457

ze Swidnicy 1457

z Erfur: 1458

z Nissy 1468

z cał. dyec. mogun. 1476

Od r. 1490–1498 wypędz. ich z Genewy, Thurgau, Glatz. Mekleub. Pomeran. Magdeb. Styr. Karyn. Krainy Salzbur. Wyrtemb. i drugi raz z Würzbu.

Z Norymb. wyped. ich 1498 z Ulm 1499 z Nördling. 1500 a elekt. moguń. Kard. Albrecht branden. chce w 1515 wyped. ich z cał. Niem. zapew. w tym celu, mówią wspólnych. aby z nich dwór wyciś. pieni.

54

6 f

Teolog. byli także wzywacz. kwest. przeciw.

Np. Trithemius, jed. z najświatlejsz. ludzi owego czasu (1462–1516) kaz. zarzucił wiell. niechrześcij. prześladow. i zdzierst. a zabron. tyl. żyd. lichwy. Zamiast tego mają się zajmow. się uprawą roli lub rzemiosł. (De Judaeis)

W tym duch. przemawia. Geiler von Kaisersberg, Jan Busch, Gabriel Biel, a przedewszyst. dominikanie.

Po wypędz. żyd. zaczę. się lich. chrześcij. Janss. I. 386

Zrazu miast. zakład. banki, któr. zadecydowały zamiar monet oraz inne finanso. intere. Tak Norymb. i Frankf.

Ale niebez. większe. żydow. lichw. - zaczęli chrześc. o tyle gorzej, że była wszechświatow. gdy tam ta była lokal. Powstaj. stowarzy. kupiec. Fuggerów, Welserów i Höchstetterów w Augsb. Imhofów i Ebnerów, Volkamerów w Norymb; Rulandów w Ulm i wielu innych. Przeciw nim obró. się niebezp. złość ludu ubogie; im to służą. zaczynają. ruin. Niem. społecz. w XVI wie.

Pod przewodnict. owych firm zawiąz. się stowarzys. kupiec. z resztą w tym celu, aby zmonopolizow. towar. indyjs.

Powstaj. spekul. wszechświato. w ten spos.

Fakt. wiekopom. jest odkry. nowej drogi do Ind. przez Portugalczy.

Vasco de Gama odkryw. przylad. dobr. nadz. i dotąd do Ind. Ten fakt od razu zmien. kieru. handl. świato. i wytyczn. niekorzyst. na rozwój handlu. Niem. Zrazu Niem. tego nie uważały, ale południo. niem. wnet w bogact.

Aż do odkry. przylad. dobr. nadz. były trzy drogi handl. niem: Wenecja, Genua, Antwerpia. Temi trzema drog. szły produkt. niem. angiel. skandyn. pols. i rosyjsk. na połud. a towar. wschod. na półno.

Gdy Portuga.: gdzie Niem. byli dobr. widzia.: od dawn. czasu: na czas jakiś zmonopolizo. hand. do Indyi kupcy z Augsb. i inn. miast połudn. założy. kantor nowy w Lisbo. 1503 i otrzym. olbrzy. przywilej. równej. ich praw. z kup. portug. Ich stat. mogły towarzy. flot. portug. i bez cła i podat. przywoz. z nowo odkryt. kraj. towary. któr. wywozić szły do Niem.

W r. 1505 trzy stat. należ. do augsb. kup. popłynęi do Indyi a w listop. 1506 były z powro.: w Lisb. Wyposaż. koszto. 66.000 duk: czys. doch. po sprzedaż. towar. przywio. augsb. kupcu: 175 % t. j. 115.500 duk.

Roth, Gesch. des nürnberg Handels 4 Bd. (I. 271) Leipz. 1800–1802

Kunstmann, die Fahrt der ersten Deutschen nach dem portug. Indien (Hist.-polit. Bl. 48–278 sq)

55

6 f bis

Das Zeitalter der Fugger v. Dr. Rich. Ehrenberg Jena 96 2 Bde

Rodzina Fuggerów

pochodz. z tkacza Jana F. w Graben pod Augsb. którego żoną była Marya Meissner z Kirchheim

Najstarsz. syn Jan, majst. tkacki, przez ożenie. się z Klarą Widolff zost. obywat. augsb. 1370 i obok sweg. rzemio. prowa. handel zdoziei. Przez drug. małżeń 1382 (z Elżb. Gfattermann, cór. rajcy miejsk.) zostaj. jed. z dwunas. cechu tkackiego, który zasiad. w rad. miej. Był także Ławnik. tajnego trybun. westfal. = Freischöffe des Femgerichtes = Um 1409.

Jego syn najstar. Andrzej, bogaty Fugger, żeni się z szlachcian. Barb. „Stammler vom Ast" i zost. uszlachcony jako Fugger vom Reh 1462 przez Fryd. III cesa.

Ostatni tej linii burmis. Ulryk + 1586

Jego drugi syn Jakób, naczelnik ~~starszy~~ cechu tkack. i jed. z dwunas. (w rad. miej.) prowadz. rozległ. intere. handlo. + 1469.

Z jego siedmiu synów Ulryk, Jerzy i Jakub II rozszerza. handlo: intere. i dochodz. do wielk. bogac.

a) Ulryk (1441–1510) wytwarz. oddzi. handlo. = także obraza. Dürera jego dzieci um. bardz. ...

b) Jakub II (1459–1525) zw. bogaty. pot. bankier – posia. Kopaln. w Hiszpa. Tyro. Węgr. Karynt.; bier. udzia. w handlu wypraw. do Ind. wschod. na oko. przyglad. Dobr. Nad.

Zakłada. Fodersomys rodz. bud. wspaniał. zam. Fuggerau w Karyn. i zakład. z braćmi tak zwa. Fuggerei w Augsb. (53 domków kai. o dwoch mieszk. – czyn mies. dot. bezpłat. rzemieślni.)

Jakub II ~~[illegible]~~ uszlach. przez Maxy. ces. w 1508 – jest jego bankier. i zastawni; wyda. 170.000 dukat. na wojn. włos. (za Jul. II 40000 za Hisp. 60.000. za Fran. 70.000)

w r. 1519 bier. udział w pożycz. dla przekupie. elektor. na rzecz Karola V – jego udz. = 543.585 zł. (Goldg.)

† 1525 bezdziet.

Dzisiej. dwie głów. linie Fugg. pocho. od Raym. i Anto. młodszych synów Jerzego (~~1506~~ 1453 – 1506) starszy Marek † 1511 w stan. kapł. Karol V nadał im (oraz ich kuzyn. Hiero.) godno. hrabio. 1526

Antoni (~~który~~ miał taki. przedst. mennicy własny) zostaw. przy śmierc. 6 milio. koron złot. oprócz wielu kosztowno. i leżą. majątk. w wszyst. stron. Euro. i w obu Ind. Jako hrabio. prowadz. dal. inter. bank.

Norbag. Jadła (Hist. polit. ... 66 – 70 ...)

Das Ztalter der Fugger. Geldkapital
u. Creditverkehr im 16 Jahrh. von Dr. Rich.
Ehrenberg Jena 96 2tomy =
(Tenże: Hamb. u. Engl. im Ztalter der König.
Elisabeth. Jena - Fischer =

57

6 g

Zmonopolizowanie wielkich wyrobów i towarów było celem wielkich towarzys. kupiec. pod kon. XV i na począt. XVI stul. Ku temu celowi akcyonaryu. skład. sumy pew. i wedł. propor. skład. dzieli się zysk. Gdy całej sprzedaż. towa. indyjs. zwł. korzeni. przystąpiło do skupow. wina i zboż: czas. jenn. na jeden ład.

Geiler v. Kaysersberg: za to większ. i gorsze okpiwa. zdzier: ludu, niż byli kiedyk. Żyd." bo niektył. zbyteczne obcych towa. fatalnie. zabierają w swój. monop. (in ir monopolium), bez naw. rzeczy potreb. do życ. jakoto zboż. mięs. wino i t.p. a podzwyż. ceny wedł. swej żądzy zysku. i chciwo. (nach irer geltgir u. gitzigkeit) i karmiąc twardą prz. ubog. u.." Schinderey u. Judenwucher przył.

Pijawki te, wykupują zboże i wino, przyw. szko. całej gmin. i należał. b. wypędz. przeciw nim i wyspęd. je z każd. gmi. jako wilk. nieznaj. Boga i lud. stwor. ani Bog. ani ludzi się nie bojąc. Oni to sprowadzają głód i drożyz. i zabij. biedn. ludzi" (sie machen hunger u. thüre u. tödten arme leut) – Zum Narrenschiff 195.

Konrad. Kuppener, prof. lips. w dzie. o lichw. z r. 1508 po nim pisa. wszy. władz. aby wystąpiły przeci. bogat. kup.

i bogat. stowarzysze. handl. któr. mają. wiel. pieniąd. i majęt. w Wene. na Rusi i w Prus. (in Reussen u. in Preussen) a gdy dowied. się, że tow. który potrz. się lub dowier. się staje, szafr. czy pieprz, zboż. czy co innego, zaw. towar taki ze kupi. dla sieb. aby go mogli innym sprzedaw. wedł. upodob. swego";

Wzyw. autor książ. i władz. ów aby na to nie zezwal. lecz dawr. piln. baczę. na dobr. pospoli. ludz. i t.d.

Niektó. książ. sympatyzo. z towarzyst. kupiec. bo ciągn. z nich zys. niemało

Ze Karola VII (1422-61 = Joan. d'Arc) zwykł. kup. Jacques Coeur (1400-1456) z Bourges przez hand. wschod. zbogacony bardzo bogat. zostaj. minister finan. (Trésorier), urząd. nie źle całą skarbow. Fran. poszy. króla w 1449 do zdobycia Normand. kt. milion. fran. a naszy. kilka. set fakto. na swoi. żołdz. zaczab. w spekul. kupiec. wzi. się wszystk. kup. królest. raz.

Neumann, Gesch. des Wuchers 136 sq.

Kisselbach, Gang des Welthandels

Jac. Coeur oskarż. processo. w 1451 i osadzo. w klaszto. ucie. do Mikoł. V. a 1456 za Kalixt. III, jako dowódz. flot. papiez. + 1456 w Chios = Fran. dziś szczyty wzniósł.

Przeciw spekula. handlo. i pienięż. wystąp. po raz pierw. Reichstag w Kolo: 1522, zagraż. im ostrz. karą, gdyb. w przyszł. z wiel. zko. państ. skupowa. towa: i podnosi. ich ceny

Przedt. już w r. 1505 magistr. Koloń. wypędz. agent. towarz. południo. W r. 1523 cechy w Ulm wystąpi. przeciw burmistrz. Janowi Besserer który należ. do jakie. towarz. w Sztuttgar.

Jedn. to nic nie pomo: spekula. monopolisty. podnos. coraz śmielej głowę - Od r. 1570 w Wirtemb. ceny wina podnio. się szybko o 49 % a zboż. o 32 %. Równocześ. obniż. się cena srebr. wskut. bezwzgl. eksploatac. kopal. śreb. tyrolsk. przez Fuggerów i Höchstetterów

W księst. austryackich te sam. towarz. augsbur. a w spół. z niemi norymber. zabi. drob. hand. przez zakupy. wszystk. produkt. roln. górni. i zamor. Stany zebra. w Insbru. 1528: Wielk. spółki kupiec. zakupuj. alb. bezpośred. albo przez fakt. opanowa. wytwór. wszystk. towa. niezbęd. człowieko. jak to srebr. miedź, stal, żela. płót. imbier, szafran, zboż. woły wino, mięs. smal. kruszec, skóry a dzięki do tak. potęgi przez nagr. środ. pienię. że wszystkie kupca lub przemysłow. posiadaj. od

Falke, Gesch. des deutsch. Handels II. 338 sq.

Janssen I. 390 sq.

1–1000 złot. wyklucz. z hand. Dowolne stanow. cen. i zbogac. je podno. a tak widoczne drożyzn. do krańcowego majątk. w wielk. ... krajów drudzi ... "

Powsz. stany ustaw. dekretu ostre przeciw pomiesz. towarzyst. przepisy.

Za kup. narzek: że towar. zagraniczn. nie tyl. są drog. lecz i sfałszow: do imbieru dod. tart. ... ; do pieprz. tart. liści lipow. i t. d. Zob. narzekan. w wspólcz. kronikarz. Vernewald. i dokum. w akt. reichsv. frankfurt. cytow. u Janssena I. 391 =

Narzekaj. także powsz. że kup. dużo zarabiaj. a mało płacą podat. ani nie przyczyniaj. się do dźwigania ciężar. publ.

A zyski były znaczne: z jednej procesu dowiadujem. się że Rem z Augsburg. miał udział w spekul. Hochstettera ze 500 złot. a w 1511–1517 za to dost. 24500 złot. = 80%

Rem Lucas, Tagebuch aus den Jahren 1494–1541 ein Beitr. zur Handelsgesch. der St. Augsb. mitgetheilt von Greiff – Augsb. 61. p. 94.

Z zapisk. Konrada Meyera, któr. był sekr. u Fugg. dowiadujem. się, że majątk. Fugg. w ciąg. siedmiu lat powiększ. się o 13 milio. złot.

Inne: roku, po ustalen. bilans. Fugg. pokaz. się, że majątk. ich wynos. 63 milio. złot.

Oszustwa i bankructwa.

Z pracy Greiffa dowiadujemy się, że w towarzystwach tych akcyj byli oszust. na porząd. dzienn. Rada nadzorcza lub dyrekcja: pamiętn. głów. o sob. a dob. ... musiel. podpis. rewers, że zgodzą zgadz. się na jakąkol. dyrekt.

Opowiad. to kronikarz augsb. pod r. 1572, kiedy: niektórz. złodz. nie mają nad dyrektor. niektór. towarzy.
grösser dieb nit sein, dann die öbersten in etlichen gesellschaften

Kazanie piorunuj. Jed. z r. 1513 dot. nie wydan. a cyt. u Jansz. I. 393: „Ponieważ wszyscy widzą że wielcy lichwia. kupieczy bogacą się w krótk. czasie, chce także każd. rozt. bogat. i mieć wiele zysk. ze swoi. pienię. Rzemieślniki dlatego składa pieniąd. swoj. w towarzys. lub u kupca; tego złego nie było w czas. ubiegłym, a wszystko bez. od lat dziesięć. Spodziewają się wielk. zys. a tracą często wszyst. co oddad. nicej.

Z tego dowiadujemy się, że dob. ówczesnego. lokow. w towarzy. akcyj. Wymow. o tem świad. bankruct. Höchstetterów.

!

!

Dowiadz. się z tego ~~prawa~~ krachu: – zob. Książ. Greiffa 95 sq.

że nie tyl. ludz. zamoż. lecz parobcy i dziew. służeb. po wsiach skład. całe oszczędn. swoj. nieraz po 10 zł. w przypuszcz. że doktor. woj. przewiduje, znacz.:

Z począt. wygląda: przeciw. z milion. złot. i odem. dobr. obracania.

Gdy drogi za dobr. skupu. ogrom. ilo. drzew. jesionow. a sprzedaj. nagl. gdy w złej porze drogi się zapam. i zbroić ustaw. Mali kup. mając po 50.000 lub 100.000 kapit. nie mogli wytrzym. konkur.

Tod. skupu. w czas. Euro. żyw. srebr. i płaci za cent. po 8 zł. to jest nad cenę – potem sprzed. po 14 zł.

Niemcy. mówią. że gdy raz zakup. za 200.000 żyw. sr. nagl. odkry. now. kopal. w Hiszp. i na Węgr. i stra. jed. mi. wszyst. sumy – pot. stat. utoż. z powyższ. innych: pot. kil. woz. z towar. które wszy z Ostrow. do Augs. zost. zrabo. Ale star. Ambro. Höchst. bydb. rob. dad radę i gdyby nie szyp. jego i śmierć. gdy razy w jed. nocy nie traci po 5000 lub 10.000 zł. na wesoł. bankiet. lub nie przegry. po 10. 20 lub 30.000 zł. naraz w kostki. Dość że star. Ambro. zbankruto +

+ z deficy. 800.000 zł. i umar. w więz. Jego dzie. także przez lat wiel. siedz. w więzi. i t. d.

Filozofia socyalna 7

Filozofia społeczna

—

Kwestya włościańska w XVI stul.

—

14

62

7 α

Kwestya społeczna w XVI stul.

Już pod kon. XV stul. wybuch. w róż. stronach bunt. drob. czynsz. chłopst. i wyrobn. Równ. zbyt. i używan. klas zamożn.; zadłuże. szlach. i wielk. pan; wyzyskiw. drobn. przemys. przez wielk. spekulan. upad. małych kup.; coraz wzk. bieda wśród chłop. czynszow. i robotn. miejsk. uzwołn. wszystkie: pomoc. któr. zaroi. się przedewszyst. przeciw duchowień.: żyjące: często w rozpuście i przeciw władz. miejsk. źle szafując. mieniem publicz. i ściągaj. ogrom. zysk. z wielk. poborów. Wielu także z ojców radz. należ. do towarzy. spekulac. Wśród chłop. tu i owdz. musiały także przechow. się niektó. ślady. hussyck. któr. wojny nie dawn. się skończ. a któr. uroczen. zost. w 1572 uzna. przez Stany Rzeszy niem. Oczywiś. do wybuchaj. wzgl. reformac. doznaci. sporo swej. komuniz.: a kwest. socyal. w Niemcz. od razu ten char. przybie.

Zasady komunist. Hussytów szerz. z wielk. powodzen. 1476 Hans Böhm, spalo. w Würzbur. (Janssen II-398) W tymże r. 1476 zost. ogło. druk. „Reformation Kaiser Sigmunds”, częst. wydaw. na nowo a napisa. przez niem. kapł. sympatyzuj. z Hussy. około 1438. (Janss. II-400)

Powstan rozcz. się w miasteczk. Forchheim (Frankonii), któr. 26. maj. 1524 wraz z okoliczną ludno. wiejs.: ogłosi.: zniesien. wielk. czynsz. i wielk. dziesięc. i wolno. wody, lasu i ziemi." Równocz. chłopi w Schwarzwal. oświadcz. swemu panu opatu Sw. Błaż. że nie będ. płacić żadn. podat. ani dosłu. nie żąd. pańszczy. a chłopi do koła Norymb.

nie bez sympat. miejsk. proletar.: (gdz. w dzie. skończ. się proces "materny berbecz." odgraż. się, że musz. się podziel. majątk. bogatych, bo według wsz. chrześć. wolno. i braterst. a jedni powinni mieć tyle, co drud.

Janssen II-429.

W krót. mieści. pożar ogarn. cał. Niem. z wyjąt. Bawar.: W lip. 1524 od granic Szwajc. w głąb Alza. w Palatyn. nad Ren. w Franko. i Turyng. Hess. i Saxon. i Brunświ. cał. chłops. biedniejsze jest pod broń. Ruch się przeniósł do Tyro. Salzbu. Styr. Karyn. Jedn. Bawar.: oparła się dzię.: energij. wład. swoj. Zresztą cał. imper. było w ręku motło. miejsk. lub chłops. miejsk.; z którym połączy się bard. wiele zbankrutow. szlachty. a nie mało niższe. kler.

Rewolu. była okrop. a w skutk. swoich na wiel lat zniszcz. dobrob. rozległ. prowi. Od czerw. 1524 do koń. lip. 1525 działy się horrenda, z któr. mogą iść w paral. tyl. bezeceństw. wojen kozack. i Hajdam.: a któr. nie dorównyw. nawet rewolu. fran. Z razu chłopi, podżegnięci przez wiel. miej. i wszkor. nieraz: pod dowództ. już to fanatycz. predykan. już to raubrytterów już to podrzęd. wielk. pan. n.p. Ulryka wirtem. mieli? byli górą, przy nieobec. cesar. któr. wojow. w Włosz. z Fran. I, przy zupeł. brak. wojsk stał. i nieporadno. oraz niezgod. książ. i miast św. imper.

Spalo. przeszło 1000 zamk. i klasztor: a miasto. miecz. kościel. i pańsk. z bezprzykł. dziko: „Panowie bali się, że nikt nie wyjdz. przed wściekł. chłopst." (Anshelm bern. VI. 269 sq.). Ale szala zwycięs. przechyli. się niebaw. na stro: możn. Zwycięss. Vierc. V pod Pawią 24 lut. 1525 miało ten dobr. skut. że Fran. przest: wspier. Ulryka wirtemb. jedn. z głów. agitato. Jerzy Truchsess von Waldburg jen. wojsk związk. : zdaw. chłop. wraz nowe klęs. na połud. „Panow: który z lwów stali się zajęc: teraz zno. przemieni. się w lwy a chłopi, z zajęcy. stawszy się wilk: znow. zeszli na zajęcy i była obaw. że chłop żad. nie wyjdz. przed mieczm. karzą." (Ansh. bernei). Pod Frankenhausen 15 maj. 1525 zost. tłumy Münzera na nast. zniesio. przez książ. połącz. Saxo. i Brunświ. i landgr. Filip. hesk: na polu pozabij. 6000 a na zajęt. mordow. ich w całej. okoli. Rzeź chłops. bo bitwą tego nazw. nie moż. (Götz von Berlichingen. w swej przed bit. swoj. armię opuścił. tak samo drugi dowódz. Georg Metzler) w okoli. Wyrzbur: pod Königshofen, Mergentheim, Ingolst. przechod: dziko. swoją wielk. wyobr:

Schertlin von Burtenbach: pod zamk. Ingolstadt polibił [mowow] 2000

Janss. II. 561.

Lebensbeschreibung des Ritters Seb. Schertlin v. Burtenbach i Frankf. 177..

chłop. 400 wielkt. do spalon. zamk. i tego broni się ale zezgalis.
prawie wszystk., w pobliski. Koście. spalili ich 200. Niektórzy w obozie
swoim otoczo. wozami dali się zarżnąć, przyczem krzyczeli jak marcowy,
niektórzy wtyka. głowy do ziemi, sądząc, że ich nikt nie widzi,
niektór. zasłania. sob. oczy rękami, inni wznosi. ręce ku niebu
błagaj. o litość. A tak. mordow. i duszen. odbyw. się bez
wszelk. oporu, jak gdyb. kupę wilk. wpadł. na kupę gęsi lub
lub owiec; jeden rajtar sam zarżnął 10 i wię. chłop. stojąc
obok sieb. z któr. się żad. nie bron.

W wszystk. zgin. najmniej 150000 chłop. i dobr. mieszcz.
Obwinięc. szlach. i książ. trumna. dostate. fakt, że w sam. Frankonii zniszczy. chłopi 292 zamk. i 52 klaszto.

W biskupst. wyrzburgs. spalo. przeszło 120 zamk. lennych i szlachen. a jak. 20 klaszt.; zniszczo. bisku. 3000 fur wina i jak. 10000 malderów zboża = 6000 korcy =

Wielu podejrzan. zabija. jeni. lub katow.: po ukoń.
Janssen II. 562. wojn.: prześladow. krwawy aż do koń. r. 1526. Wszelkty był
okrut. Kazimier. brandenbur. margr. w Anspach Baireuth — zwycięż.
V potajem. z chłop. przeciw biskupow. wyrzb: pot. dla
oczyszcze. się najgor. okrucie. Jed. z jego katow podał rachun.

na 80 wsi, 62 ośleplen i za obręcz. palonem niedz. chłop.
Brat Kazim. margr. Jerzy brand. wypis. strofuj go i jeżeli wyzabij. wszystk. chłop. to skąd dostanie innych, którzy nas będą karmili –

w Wyrzbur. chwalił się kat, że w jedn. miesi. odbył za pomocą 350 exekucyj: Wielu chłop. wyprac. języ. Talki, kot. babom, które mierz. kazan. W Wirtzb. z 12 predyk. wyst. z chłop. tyl. jeden święto a jeden poświęcto. palo. lub (topio.
Głów. kat (profoss) związ. szwabsk. własnoręcz. stracił 1200 ludzi a pot. dostaw. coraz nowe spisy osób pomniejsz. Związek szwab. aż do koń. 1526 stracił co najmn. 10.000 ludzi a wielu palo. żyw. że się zdaw. że zwyk. śmie. nie budzi. dość wielk. przestr. wśród chłop.

Aby ocen. słuszno. żądań chłopsk. i bied. mieszcz. warto przejrzeć dramat „gründliche u. rechte Hauptartikel aller Bauerschaft u. Hintersassen der geistl. u. weltl. Oberkeiten" gard. niby to na ewang. i nauk. Chryst.

a) zmiana na obier. sob. pleban. i skład. a pleb. ma wykład czyst. ewang. bez ludzk. dodat. o ktem sadz. otrzym. gmina

7 a
64

Janss. II. 582

Protestantis. u. Socialism. Hist. polit. Studien u. Wl. Hohoff. Paderb. 87
=
Zimmermann. Allg. Gesch. des gross. Bauernkrieges Stuttg. 41–43
=
Fr. v. Raumer, Hist. polit. Briefe 60 –
Gesch. Europas seit dem Ende des 15t Jahrh.

b) <u>dziesięcin.</u> chcą tyl. w star. Testam. nakaza.: a w now. zost. zniesio. Chcą jed. płacić na nią swoich probo.: przez sieb. obran. i na nią ubog. oraz ku zmniejsze. podat. ale dziesięci. z bydł. nie chcą składać.

c) <u>Dotąd uważ. ich za przynależ.</u> do kogoś, für eigene Leute, oni zaś chcą być wolni wedł. ewang.: nie odmawiaj. jedn. posłuszeńs. władzom w rzecz. godziw. i chrześcijań.

d) nieprzystoj. rzecz i niebraters. lecz samolub. i sprzeciwiaj. się słowu bożemu, zakaz, żeb. człow. ubogi <u>nie mógł łow. zwierzy.</u> <u>ptastwa ani ryb</u> Przeć Bóg dał człowieku. każde. prawo

e) wszystk. lasy, któr. świeccy lub duchow. pano. przywła. szczyli sob. bez kup. miały bez wynagrodze. powrócić do gmin ku użytku. wszystk.

f) pańszczy. nie ma być podwyższo.; czynsze zaś (Gülten) wedł. rady ludzi uczciwych. mają być obniżo. do znośn. mia.; kary sądowe mają być tyl. nakład. wedł. star. pisan. praw; podat. na przypad. śmierc. ma być zniesio.

g) wszyst. łąki i pola, nie nabyt. prawn. mają powró. do gminy.

65

7 d

h) ostat. paragr. opiew. że gotowi chłop. cofn. każd. arty. o któr.
64 (dowodz. że sprzeciw. się Pis. św; ale zastrzeg. sob. praw. dodaw.
now. artyk. któr. b. znal. się w Pis. św. na korzy: pokrzywdz. bliźn.

Z tych żadcń niektó. byłej wrocd. Nawet Jansz. to przyzn.
II. 444 - było to reklama: dawniej posiad. korzy.

Na podst. tego ogóln. prawa boże. miały być urządz. stosun.
państw. i społecz. Wyobraż. o nich dają dwa arki. do now. konsty:

a) Ordnung u. Reformation zu Nutz, Frommen u. Wohlfahrt
aller Christenbrüder — mający być uchwal. w now. parlam.
w Heilbron

[b) Landesordnung, ułożo. przez Mich. Geismayr'a i zatwierdz.
wnet. chłopi. w Tyro.]

Dokum. pod a) poleg. na pseudo-reforma. cesa. Fryd. III
a dąż. się w tom. umiark. rzeczypospoli. demokr. szlachit.
pod nominal. cesarz. Zawier. 12 artyk:

1°. refor. stanu ducho.
2° refor. książ. i szlach.
3° " miast i gmin wiejs.
4° o rzymsk. dobro. i praw. rzym.
5° o położe. duchow. w pieniąd.
6° o zniesie. wszyst. praw istnieją. i reform. sądowni.
7° o podat. pośred.
8° o swobod. i bezpiecz. dróg
9° o podat. bezpośred.
10° o niepraw. monet.
11° o równ. miar. i wag.
12° o praw. handlo.

~~Leże~~ Możemy pominąć pierw. i piąt. artyk. odnosz. się do reorganiz. duchowieńs. która wychodzi ze ~~to~~ sekularyz.: wszyst. dóbr duchown. rozbió. hierarch. Kościel.; zredukow. jej do roli płatn. predykant. a usunię. zup. tych od wszelk. udziału: w spraw. publi. zup. w rząd. gmin. Może także ~~uwag.~~ pomin. artyk. drugi i trzeci o reform. szkoln. ~~pkn.~~ szlach. i miast., jako wyst. polityczn. natu. a rokuj. tyl. wted. jak. powodze. gdyb. buntowni. równo. cześ. uchwali. sił. wład. ~~centraln~~. cesars. bezwzględ. i dziedzi. co pozostaw. w sprzecz. zupeł. i z Konstytu. św. imper. rzyms. i z Duch. i z prawnie. nowo. ziem. to po odrzuce. tych czter. artyku.: (1.2.3.5) polityczn.-religijn. a niewątpli. rewolu. i zmierzaj. do przewro. same. państ. warta jedn. artyku. t.j. 4ty i 6-12 (zatem dwie trzecie żądań) zawier. same słuszn. żądan.

Obawa jest bard. wielka. choć. dla mieszcz. która żąd. przeciw prawu rzymsk.: Chłopi obrure. jurysd. rzyms.: wszystk. obelg. a zaznaczi. im ~~przeb.~~ niegodzi. krytczd. i przesąg. nad miar. każ. sprawy.

Filozofia socyalna

67

8435

Filozofia społeczna

—

Prawo rzymskie a praca chrześciańska

— —

16

7 e

<u>Prawo rzymsk.</u>: odrzuc. więc. ~~wiązka~~ przenika: w stosun. społecz. Niem.
choć było wręcz przeciw. ich tradyc. narodo. i chrześcijań. nau.

Prawo chrześcijań. germ.: uważ. rzecz każ. za własno. bezwzględ. <u>Boga Stwór.</u>
a własno.: ludz. tylk. za szafarstw. z któr. każ. będz. liczb. zdaw.
Bogu. Zapew. człow. jest właściciel: wobec innych, ale jest
zależ. od Bog. najwyżs. lennodawc., zapew. może używ. własno.
swoj. ale mając wzgląd na dobro powszech.

<u>S. Tho</u>: Bona temporalia, quae homini divinitus conferantur
ejus quidem sunt quantum ad proprietatem, sed quantum ad
usum, non solum debent esse ejus, sed etiam aliorum, qui ex eis
sustentari possunt ex eo, quod ei superfluit.

Wspier. ubog. jest opus caritativum, ale także <u>opus legale</u>

<u>Opat Trithemius</u>, któr. zwrat. uwagę. nie jednokr. myśl św. Augu. i
św. Grzego.: Niech pamięt. bogaci, że majątk. nie zostały
im powierzo. by go używ. sami dla sieb. lecz aby nim dobrze
szafowali, bo należ. do społeczno. ludzk. Dając potrzebującym
to, co konieczn. dla nich, dają im tylk. to, co do nich należ.
Obow. dobrego szafowa. majątkiem czy u świeckich czy u

duchown. bywa zaniech; gdy bogaci sądzą, że są wyłączny. pana i mistrza. tego, co posiadaj. a niepamięt. o potrzebującyd, jako o swej braci, konieczn. powstaje wewnętrz. rozstrój sprawy społecz.

Jans. I. 387. Wted. fałszy. nauczy. i zwodziciele. ludz. jak teraz wydany. się w Czech. dochod. do wszystk. potężnego, głosząc ludowi, że dobra doczesn. po równo do wszystk. należą a bogatych trzeba przemoc zmusić do dóbr podziału. Wted. powstają opłakane stosunk. i woj. domo; własność żadna nie bywa szanow. ani prawo własno. nie bywa uznaw. i strzeż. wtedy. mog. uskarżać się bogacz. a utra. dóbr niespraw. im wydart. ale niech wted. także zadają sob. pytan. sumienne, czy w dziełach spokojnych zarządzali i dysponowali swe.

De Iudaeis 5 majątkami, tak że zaw. uznaw. prawo Najwyż. właściciela t. j. Boga.

Także pogl. na własno. był star. Rzymian. zupeł. obcy. Oni powodowa. się tyl. egoiz. Właściciel mógł z swoj. własno. rob. co mu się podob.; mógł ją zniszcz.; mógł jej nieużyw. lub zaniech. wedł. woli swoj. Względem potrzebujących nie miał on żadn. obowiąz.

W. Arnold, Kultur u. Recht der Römer. Berlin 68.

E. A. Schmidt, d. princip. Unterschied zwisch. d. röm. u. d. germ. Recht. Rostock-Schwerin 53.

Endemañ, d. nationalökono. Grundsätze d. canonist. Lehre. Jena 63.

Endemann (str. 196): „Praw. rzyms. nie zna żadn. celu gospodar. w którem osoba ludz. była poddana dobra materyal.; przedewszyst. pieniądz, który jest wyraz. dóbr wszelak.; co przedmio. posiada lub używ.: Ubiegan. się bez tchu o pieniąd. i dobra wszędzie występu.; ale jedyn. dla posiad. i używ.

Ale jedn. rzeczy brak w tem nadmiern. przecenian. dóbr zewnęt., brak znajomo. i uznan. dla czynnika który tego, co stwarza te dobra materyal. Brakuje zupeł. pojęcia moraln. i prawn. pracy gospodar."

W ciło. prawo rzym. odpowiad. potrzeb. społeczeń. któr. po zburzen. Kartagi. stało się przeważ. narod. kupieck.; życ. jego streszcza się w interesach pieniężn. spekulac. i bankach. Indywidualizm rzym. nie znał granic w nabyw. i w używ.; zgniótł wszystk. sęta społecz. i rodzin. gdy chodz. o jedn. lub drug. Całe praw. prywat. zost. zastoso. do potrz. handlowych. Dla Rzymian. pieniądz był wszystk.; aby go dostać, był każd. gotów zniszcz. bliźn. To też kapit. rzym.: skupion. w rękach nielicz. bogaczy, niszcz. drobn. własn. wiejsk. przez latifun. i drobn. przemysłow. przez zastępy robotn. niewoln.

Podobnież prawo rzym. nie uważ. pracy za przyczyn. lub źródł. własno. Praca wolna nie ma dla nieg. żadn. warto.; prawo rzym. nie znajdu. w pracy główn. jego zadan. życ.; nigd. nie mówi o wolne organiza. pracy ani o słuszn. podziale wytwor. pracy. Niewol. podejmo. się wielk. pracy wszystk. a dostatek używają owoców jego pracy. Był to system społeczn. oparty na niewol., który wtedy dopie. stał się rozpad. dla Niem. gdy zbyt. i używ. zniszczy. dawn. chrześcijań. prosto. A im więc prawo rzymsk. szerzy się w społeczeń. chrześć. tem więcej rozpada się jego dawn. ustrój gospodar.

O pracy tak samo prawo kościel. jak starożytn. pogan. mało zupeł. odmienn. przekona. Tyl. praca, ciel. czy ducha. oraz niezawinion. ubóst. mają prawo do dóbr ziemi.

<u>Eyn christlich ermanung</u> <u>zum frumen leben</u>. Mainz bei Peter Scheffer 1509 f. 23 a:

F „Arbeiten heisst gott dienen nach seinem gebott und darumb solle alle arbeiten: die einen mit der hand uff dem felde im hauss u. in der werkstat; d. anderen in gelertheit u. kunst; noch andre als regenten des volks u. sunstige oberkeit; andre im krieg zum schuz des landes; widerumb andre als geistliche diener Cristi in den kirchen u. klöstern; noch andre durch das gebet allein zur ere u. lobpreisung gottes u. umb gott abzebitten die sünden der menschen. Solcher arbeiter, die beten tag u. nacht, sint vil not u. solt du nit meinen, das sie müssig ghen, denn d. arbeit des gebettes ist eyn gar fruchtbare arbeit u. thut allen not, insunderheit dir, wann du selbs wenig betest. Wer aber müssig geet, ist ein verächter der gebotte gottes u. ist nit werf, dass er esse von den früchten der erde u. der menschen, denn wir alle sollen arbeiten u. unser brot verdienen in eren, wie es auch sei."

7 g

Próżniactwo zow. Seb. Brant najgłup. z głupc. a mieni go być tem dla wsz. ludzi, czem jest dym dla oczu a ocet dla zęb; tyl. pracy daje Bóg rzecz i zapł. (Narrenschiff rozd. 97)

Przeor Kartuzyan. Werner Rolewinck (+ 1502) de laude Saxoniae 42: Sacro namq eloquio testante scimus qu. Deus et laborator sunt veri domini omnium, quae in usu veniunt hominum. Et apostolus dicit: qui non laborat, nec manducet. Ceteri omnes autem sunt dispensatores aut mendici.

Podobn. Trithemius, który (de Judaeis 17) wstęp. lichw. dlatego że zgnuśn. się natur. ludzk., gdy chce żyć bez pra. Już Adam w stan. niewinno. przezn. a wyprzedz. zręcz. miał sob. niby jarzm. rzecz. włożo. pracę, gdy usłysz. w pocie czoła twego i t. d. — Janss. I. 329

Podob. najści. dawniej wcześ.: Jan Gerson i t. p.

Henryk von Langenstein w Tractatus de contractibus emtionis et venditionis uważ. prac. rzecz. potrzeb. twierd. że jarz. niewolnik. który włożo. wyrok. boż. na wszystk. potomk. Ada. a ci, którzy podstęp. zrzucaj. ze sieb. to jarzm. przez kradz. lub rozbój lub rabun. lub lichw. lub wercu. lichwiarsk. a starają się otrząsać

w bogact. - przy pożyczan. cięż. grzech] i pozd. do pięt. i t.d.

Henr. von Langenstein Ker. naw. pożyczek[a] wyjęd. z państ.
Praca jest więc. zrośnię. z ustaw. dla ownes. myślit. od samey. meysk. bo praca jest sam. ustaw.

Ueber die Bedtg. der Wucherlehre, Berl. 66. p. 37.

Bar. dobrz. Endemann: Nauk[a] kanonist. podnios. pracę do najwyż. oci gospodarcz. (zu der höchst. wirthschaftl. Ehre). Praca, ogrom. wywyższo. jako czyn woln. i moral. obowiąz. zosta[ła] przez kanonist. uznan. na podsta. ety. chrześ. za jedyn. czynni. produkt. Praca jest godna pochwa: ona moż. [to] coś zarob. Kapitałowi zostało odmówion. [t. j. coś zarob.] Gdzie praca się zjawia, tam korzyść z innych rzeczy, naw. z pieniędz. jest uprawnio. Dla tego zyski rolnict. hodowy bydła, rzemios. są bez nagan. bo w nich widoczn. jest natężen. pracy. Dla tego naw. pochwalamy zyski handlo. ponieważ wynikaj. z pracy rzeczywist. przenosze. z miejs. na miejs.

Janss. I. 401

Riehl W. H. die deutsche Arbeit. Stuttg. 61 = (str. 136 sq.) zestaw. z niem. legend i przysłów. ludo. mnóst. zdań o pożyteczno. i zacno. pracy. Uderz. przedewszyst. że lud zaw. przekli. lichw. i opowiad. rzeczy straszn. o rokoszn. dworach lichwiarzy. Każd. praca dla chciw. zysk. robio. jest lich; praca bez Boga nie jest pracą wcale.

71

7 h

Lud przypomi. ciąg. że do pracy potrzeb. modlit. bo sztwd. o włas. siłe mało zrobi. W dziedz. świątecz. pracę zabro. Brant cytu. z podań ludow: Der rysz charakt: Ein arm man holz am firtag lasz u. wart versteint allein am dasz (Narrensch. c. 95)

=

Prawo starożyt. uświę. oto zasadę że ten ma prawo do sprzęta, kto włożył pracę w jego pielęgno; kto ulepsza grunt przez własz. robo: nabyw. prawo do tego grun. Stąd tak. zwani koloni. powoli za czasu wkład. swoj. uważ. że słuszn. jest, aby czynsze robocizn. składan. panu, ciąg. się zmniejsza. = Arnold, Cultur u. Recht der Römer 117 sq. (Berl. 68)

Kanoniś. uważ. pracę nad rolą za głów. źródł. utrzym. dla wszyst. częś. naro; za karmiciel. wszyst. rzemios. i za podstaw. dobroby.

=

Zabarella (+1417) międ. powod. dla których kościo. zabro. lichw: secundo usura prohibita est ex fame, nā laborantes rustici praedia colentes libentius ponerent pecuniā ad usuras, quā in laboratione, cū sit tutius lucrū et sic nō curarent homines seminare seu metere et ex hoc fame frustraremur et fames mundū devastaret

Endemann, Nationalökon. Grundsätze 175

Gwałtow. opuszcz. pól przez ludno. wiejs. i przenosz. się do zajęć przemysło. uważ. Kościo. za szkodli.

A współ. podkreśla się głosy o potrzeb. bezpieczeń. dla ludno. wiejsk.:

Eyn cristlich ermanung ff. 20: Der bawersmann muss in allen sicher sin u. gefördert werden, denn sin arbeit tut allen ebenmessig not von kayser an bis zu dem mindesten der menschen u. ist seiner hende werck insonderheit erenhafft u. gottgefellig. Darumb schützen ihn geistliche u. werentliche recht.

Janss. I. 402

Landfrieden zu Eger 1438: Zum ersten sol der ackerman u. weingartner usser sinem hause mit seiner habe, die man zu den ackern u. weingarten, do zu bauen u. zu arbeiten, bedarf, u. auf den ackern u. weingerten u. wieder heime zu hause u. als man die früchte schniden u. den wein lesen u. das alles infüren sol, sicher sein

Deutsche Reichstagakten II. 160. herausgeg. von Weizsäcker Münch. 71 =

Jansz. powiedz. że kto robotni. na polu lub winni. szkod. wyrządz. ma być karan. jak opryszek. wie ein Strassenräuber =

Filozo-socyalna

Filozofia społeczna

—

Chrześcijaństwo wobec lichwy kapitalistów i kupców

—

Z i

Pomij. ~~zadku~~ powstań. w artyk. VI o reform. sądown. i urząd. trybun. narod.: co dziś nie przedst. wielk. interes.

Wszyst. zaś, czego domag. się w artyk. następ. od VII do XI zat. reform. podat. pośred. i bezpośred; swobo. i bezpieczeń. dróg i komunik.; naprz. menni: i jedno. monety, oraz jedno. miar i wag, tak było wyraźnio. że nie potrzeb. koment.

Jed. z najważ. był artyk. XII o now. praw. handlo. Żądaj. powstań. przedewszy. zniesien. wielk. towarzy. handlo. Żąd. ~~każ~~ (każd. kup. z osob. czy jed. spół. nie. mógł mieć kapit. obroto. nad 10.000 guld. Kto zaś więc. włoży, traci poło. nadwyż: a oprócz tego kapit. 10.000 = na rzecz skarb. cesars. (Reichskammer). Kup. posiadaj. większy od 10.000 kapit. mają pieniąd. zbytecz. innym pożycz. i pomag. wedł. ewangel. (evangelisch helfen), n.p. powinnej. radz. miejs. po 4% a te wypożycz. je biedniej.: ku najprzer. interes. po 5%.

Wszystk. intere. wexlars. zabronio.

Wielk. kupc. i wielk. hansy należ. odpowied. do porząd. aby kup. drobn. mógł się pożyw.; kramar: woln. tyl. po jed. towa. sprzeda

Janss. II. 447.

Wszyst. kup. odrzuc. nowy porząd. wedł. które. będ. z przedaw. swoje towa. aby każd. kupuj. mógł do tego stosow. się

Kanonis. oni teolog. średniowie. nie byli bard. Teske. na kupc. Uważ. kupc. i hand. za konieczno. (a było taki. zdan. Trithem.) ale zbyt. hand. uważ. za niebezp. bo wywoł. chciwo. pienięg. i zysk. Dwa zdan. Św. Tom. bard. podob. się następ. pokolen:

Unde oportet quod perfecta civitas moderate mercatoribus utatur.

Dignior est civitas, si abundantia rerum habeat ex territorio proprio, quam si per mercatores abundet.

Lud był tego. same zdan. i miał jak. najgor. wyobraż. o kupc. bo oni przemienia. jed. towar na drugi, a sami nic nie produku: ze zysk. ludu

Ludz. wykształc. tak samo:

Erasmus: Kupcy są klasą ludzi najniedorzeczn. i najbrudn., zajmuj. się rzemios. najpogardliw. a w spos. najpodl., chociaż oni k. tem. wszystko przysięg., krad. oszukuj. i bursztan. usiłuj. inn. wyprowadz. w pole, mimo to chcą być uważ. pierwszymi

Podob. wiele inn. humanis. i kanonist. sądzi o kup.

Jansz. I. 404

75

7 K

Stanowisko Kościoła wobec lich. i handl.

Kościo. zawsz. potęp. lichw. jako rodz. rabun. Tył. przec.: wedł. Kościo. stwarz. nowe wartości, pienią. zaś jest bezpłod.

Przed Kościo. przy pogan. uważ. czynsz statuy z kapit. za coś niemoraln. Platon wykaz. zgub. dla społecz. skut. Rzymia. zaw. czynsz i lichw.: fenus – uważ. za jedno. W komed. nie ukryw. się wstręt do wielk. lich. = Arnold, Cultur u. Recht der Römer 264. Starzy Germ. pobier.: czyn. w zwoz. procentów było wiemi obcem – nie mieli naw. nazwy = Neumann, Gesch. des Wuchers p. 28 sq. zins = census w śred. wiek. = podat. in natura z dochod. ziemi lub w miast. z domów, z czego wnoś, że był. ziemi przyznaw.: wydaw. prowent, niegd. pienięd. – Arnold ibid. p. 300.

Chron. Gaufredi: lichwia: niegd. uważ. za wykodli; teraz tak się namnoży. że lichw. nazyw. czynsz. – census – jak gdyby to był dochód z pól – quasi redditus agrorum.

Plat. Legg. V. 722
Arist. Polit. I. 3, 23
Cato ap. Cic. off. II. 25
Senec. benef. VII. 10
Plut. περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι
Cato de re rust. praef.: Majores ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, foeneratorem quadrupli.
Prawo rzym. w dawn. czas. zezwal. na proc. umiark. w 339 przed chr. zost. wszel. zabron.
Liv. VII. 42 – Tacit. Ann. VI. 16.
Później znow. pozwal.:
Justin. znacz. zwob. ograni. L. 26 § 1. gdz. zestaw. przew. danej.

Zapew. Kości. pozwal: ubezpiecz. się w raz. dawan. komu pożycz: stąd owe wyjąt. na przyp. damnum emergens, lucrum cessans, pericula sortis, poena conventionalis – są to zewn. powody uprawniaj. do pobieran. wynagrodzeń.
(ale te przypadki nie dowodzi – jakob. z pieniędz. mogły się rodz. pieniądze ani też nie przestaw. uważ. że lich. gdyb. kto jedyn. za to przed wynagrod. że pożycz. pien.

Prawo kanoni. wyjąt. nie pozwal. żąd. wynagrodz. ze pieniędz. pożycz. komuś w raz. rzeczywist. potrzeb. Uwielbi to chrześcija. ze wszystkiem. względy bliźnie, za którą przyjętemu rob. obow. wyjąt.

Dante, inf. XI. 109 sq.

Schwabenspiegel: Es verbiutet got unde d. pabest unde d. keyser unde alles geistlich gerichte unde reht, daz dehein kristen mensche von dem andern sol gesuoch nemen. Daz verbot dannoch sunderlichen pabest Leo unde der saelige künic Karel miteinander ze Rome, da sie beide concilje hetten.

Neuman, Gesch. des Wuchers 109 sq.

Nichtó. mieśt. w obostrzy. jenn. ustawy praw. kano. przeciw lichw. n. p. Kolon. 1437 Norymb. 1479. W ostat. tem mieśc. dopiero 1564 pozwol. brać praw. odsetki.

7/8 l 76

Kośció. zerwał. tyl. na pożycz. rentuj. się, gdy były umieszcz. na grunt. ale grunt pozostaw. u dłużni; on zaś wypda. czynsz wieczyście. Było ogól. regu. że pożycz. moż. wypowied. dłużni. lub jeg. spadkob. ale nie wierzyci.

Justus Möser, Patriot. Phantasien Berl. 42-43 5 Bde. II. 99 zad. sob. pytan. dla czeg. praw. kano. zabrani. procen. i odpowia: że należ. podziw. madro. kościo. z któr. on przeto. zakupyw. renty umieszcz. na grun. (Rentekauf) – bo pobier. procent. i praw. wypowiedz. pożycz. sprzeciw. się zasad. własno. jak wolno. Woz. niewoln. lub inn. klas. mogą tylko właści. zmusi. do zadłuże. się. Gdyb. wted. zależ. od wybo. wierzyci. wypowied. pożycz. w czas. najniedogod. niewątpl. praw. przywłaszcz. sob. wszyst. majat. ku szkod. państ. a zamien. swoich współobyw. w niewolni.— Słow. wypowied. kapit. i wypożycz. na proc. musi u właści. ziemsk. zupeł. ustać.—

Do jakieg. stop. spółki kupiec. operuj. pożyczan. pieniędz. były dowodzi. kanonist. ustęp. i wydaw. się podpadaj. pod cenzurę Lichwy pokaza. przykł. Jana Ecka, zna. antagonis. Lutra.

J. Möser 1720 ur. w Osnabr. † tamże. 1794 prawn. histo. i liter. zajmo. wysok. posady – działa wyd. część; wszyst. raz. w Berl. 42-44 w 10 tom. Patrio. Phant. wyd. ostat. raz w Lips. 71 przez Zöllnera.—

Janss. I. 408

Jan Eck w 1514 w Ingolstadt ogłos. wśród różn. tez także jedną tej treści, czy kup. woln. zawrz. kontr. mocą któr. obowiąz. się płacić 5%. Tezy te wywoł. oburz. a bisk. zabro. dysp. Uniw. Moguncka zapyt. o zdan. odpowiedz. że nie jest w stan. pomręz. przedmio. któr. wedł. opin. publi. niewzchow. jest plem. chrześc. Eck wtedy pojech. do Bolon. gdz. odb. swoj. dyspu. ze zgod. uczestnicz. prawni. Kup. Któr. wyspra. Ecke do Bol: z listą i pienięż. zwłaszcz. Fugg. cieszy. się z udan. dysp:

Ale Willibald Pirkheimer napis. do Ecka: wolałb. żeb. się nie był wplątał. w tę sprawę. która tyl. hańb. przynos. zwłaszcz. że w niej także chod. o zbawie. duszy. Sam widzia. własne. oczy. pism. wielk. kup. przechwalaj. się, że kontr. tego rodz. 19 dozwolo. a ze powód przytacz. że o tej mater. dysputo. Ale nie mówią nic o konkl. ani o dodan. warun."

"Z tego wid. że to plotka była, co pisz. epistolae obscurorum viror: de usura, quae admittit theologia, sunt Bononiae est disputata et per magistros nostros probatum —

Tak samo Ranke, Deut. Gesch. I. 436 że Eck w Bolo. lichwy bronił — Strauss, Ulrich von Hutten I. 233.

Schmoller, Nationalökono. Ansichten 583: wir finden allenthalben die Nachricht, dass d. Kathol. Clerus d. Zinsennehmen vertheidigte; ja Joh. v. Eck schrieb sogar darüber u. hielt eine Disputation zu Bolog. um den Wucher zu vertheidigen —

77

7 m

Eck. bronił tył. tezy, że bogaci mog. dla celów handlo. zaciąg. pożycz. i z nich płacić 5%. Ale teolog. surowsi byli przeciw.: w Bolo. Cochlaeus, we Wiedn. wydz. teolo. zadrw. tę dyspu.; w Norymb. kler przez usta światł. probosz. Anto. Kress oświadcz. się przeciw Eckowi.

O bronie. lich. zaped. nie dochodzi; bo wnyst. zerów. go potęp.

Aby ratow. ubog. od lich. zakład. pod nadzw. i dyrekty. Kości. tak zwan. „montes pietatis", w któr. na zastaw za drob. opłata udzielan. pożycz. Opła.: służy. jedyn. na opędz. kosz. administr. i t.d. W Niemcz. dział. Kości. nie miało wielk. powodze. pod tym wzglę.

Eyn cristlich ermanung f. 21: „Die berge der mildigkeit fehlen bey uns dem armen u. dem handwercksman u. weren doch sehr not u. ist d. oberkeit gar lessig darin; darumb ist d. wucher gross."

Kuppener, über den Wucher 1508: Wolle got der almechtige, das d. loblichen fursten, stete u. comuniteten, die solchs vermochten in deutschen landen, gemeinen armen leuten deutscher nacion auch zu gute u. zu trost irer narung, auch zu vertilgen den teuflischen wucher,

der leider in deutscher u. pollenischer nacion unter cristen u. juden gemein ist u. d. selen dem teufel überantwurt, ein solchen bergk der mildigkeit aufrichten u. anheben wurden." (u Neumann, Gesch. d. Wuch. 4/5)

A ze ściśw. uwaz. niektyl. pobiер. odset. od pożyczo. pien. lecz tak. niesum. podnosz. cen towar.

Ein cristl. ermon. f. 21: „wisze aber, dass man nit blos mit gelt wuchert ~~um~~ gelt", sunder auch mit allen gütern, in wie weit man nit den gerechten preiss innehelt, als geystliche u. werntliche recht vorschreiben."

Praw. Kościel. ~~szczadało~~ nad słusz. rozdziel. dóbr, żądało zaw: aby równowag. jakaś istnie. pomię: towar. a cena, usług. a zapła; dbaag. się, aby magist. lub korpora: produkcyj. stanowił. cenę słusz. wedł. prawdzi: wiekszem. warto. towar. oraz trud. i wydat. dla nich poniesio.

S. Tho: Si pretiū excedat quantitate valoris rei v. e converso res excedat pretiū, tollitur justitiae aequalitas.

f n

O sprawiedli. w handlu.

Et ideo carius vendere v. vilius emere rē quā valeat, est secundū se injustū et illicitū.

Trzymo. kry ceny z najwyż. najniż. i średn; te ostat. bywała oznacz. z pewn. swobo: zbliżaj. się czas. do jedn. czas. do drug. grani.

Mieś. i cechy w czas. lepsz: utrzym. się tej zasa. pra. Kanoni. Większo. upatryw. w tem ich dział. zbawien. przeciw obrotn. zaporę.

Trithemius de Judaeis 19: Byłoby wielk. błęd. gdyby kto mniem. że przez stat. oznaczen. cen obrotn. ludzi ze sob. zostałob. niekorzyst. ograniczo. skor. widzim. na oczie, jak bard. ono kwit. pomięd. sprzedaj. a kupuj. tam gdz. jeszcz. przestrzeg. wedł. możno. stałych. ceny a ludz. się zaberpię. praw. przepis. od chciwo. wszystkich. Gdy tak. przepi. byw. zniesio. lub pomimo że istniej. nie byw. dopilnow. upada raz. z ogól. zaufan. takż. dobro. towa; kupcy i rzemieśln. podbij. jed. drugieg. a kupuj. który ze swej stro. obniż. ceny, dostaj. złe wyrob.

Jans. I. 410

Cena najsprawiedl. wedle mojżo. miała być w ten spos. ~~otna~~ osią-
gana, że taxow. wyrob. nie wedł. warto. zamienn. ani ~~po~~ w
celu największ. zysku, lecz wedł. warto. użyt. i korzyt. produkt.
Sprzedaj. nie miał ceny obliż. wedł. osob. kupuj. ani ~~ta~~
~~statt~~ kupuj. nie miał zważ. na położe. osobis. sprzedaj. bo
korzystan. w niemkol. z biedy bliźnie. jest bezpraw. i cięż.
grzech.

Zwła. przy sprzedaw. rzeczy niezbęd. potrzeb. do utrzym. życ.
miała być cena ścisłej. normą surow. Uważ. za lich. gdy kto
tak. rzecz. nie dla własn. potrzeb. skupow. lecz na przechow.
i sprzed. o ile moż. być najdroż.

Jans. I. 411.

Trithemius: Kto skupu. zboż. mięs. i wino, aby pod-
wyż. ich ceny i korzyt. drug. obłow. się pieniędz. jest wedł.
ustaw prawa kanoni. pospoli. zbrodnią. W społeczno.
dobr. rządz. powinno stanowcz. być położo. tamę dowolne
podrożen. rzeczy niezbędn. do pokarmien. się i przyodzie;
w czas. cięż. wolno kup. sprzedaj. tak. rzeczy zmus.
do sprzedaw. tak. rzecz. po cen. sprawiedl. Bo w każ. społeczno

79

7°

jak nauczali nasi ojcow. a sam. isto. ceny ~~dyma.~~ sis / przedmys.
o to chodz. aby troszcz. się o powszechn. przynależących, bynajm.
zci ~~na ten się zależ.~~ żeby miała do. ku szko. i zgub. większo.
mieszkań.
~~ludzi~~ nie przystoi się bogacić się a potem dzięki ~~swoj.~~ bogactw. swoim bawili
się brzuchokarmień. i lubieżno.

Podobn. Langenstein: państ. w któr. kilku posiad. wszyst. — Janss. I. 411
a reszta nic nie ma lub nie tyl. ile wymag. przyzwoi. ich utrzym. — Tract. c. 10 et 11.
kwit. nie moż. bo będ. ubodz. powstaw. przeciw bogat.

Ostro przygan. rząd. które pozwal. każde. sprzedaw. tak drog.
jak zechce.

Co do ceny towa. mnie. że bytob. tatw. rzecz dla rząd. za pomo. ocenow. należy. zbliżon. do przyw. oznacz. wysoko. stwierz. warto. lub ceny towar. wystawion. na sprzed. czy to będ. produkt. przyrod. czy sztucz. byleb. na urzęd. rząd. stali ludz. wstrzym. i zabiegli i t. d.
Niegodziwo. lichwiars. aby ceny sprzedaw. droż. niż są warte, powinn. najsroż. karami być wytępio.

Zob. o pretiū justū Summe Antonini P. II. Tit. 1. c. 16. §. 3. gdzie zbija proverbiū legale: res tantū valet, quantū vendi pō.
Gerson. Opp. IV. p. 295: Justa lege pō instidui pretiū rez venaliū.

Brentano L: die Arbeitergilden der Gegenwart. Leipz. 71.
Tom I p. 63: Es ist in unserer Zt ganz allgemein Mode geworden, d. Lohnregulationen als eine zur Unterdrückg der Arbeiters erfundene Politik hinzustellen; u. besonders geschah diess, um mit pharisaei. Heuchelei d. moderne Politik gegenüb. der Arbeitern in desto besseren Lichte leuchten zu lassen, wenn diese, wie oft zu Ende des vorigen u. in der ersten Hälfte dieses Jahrh. noch gesetzlich. Lohnregulirg verlangten. Eine derartige Charakterisirung enthält jedoch eine vollkommene Entstellg des wahren Sachverhaltes. Diese Lohnregulationen waren nur eine Aeusserg der allgem. Politik des Mittelalters, welche als erste Aufgabe des Staats den Schutz der Schwachen gegenüb. der Uebermacht der Starken ansah, die nicht nur Rechte des Einzelnen, sondern auch Pflichten desselben gegenüb. der Gesamtht kannte u. jegl. Beginnen, aus der augenblickl. Noth des Nächsten zur eigenen Bereicherg ungebührl. Vorthl zu ziehen, als Wucher verdammte ... †

† ... D. Absicht d. Gesetzes, gerade d. Schwächeren zu schützen zeigt sich dabei auch in d. Strafen, in welche d. Reichen verfielen, welche höhere Löhne bezahlten, d. allgem. Lohnsatz dadurch erhöhten u. so d. Aermeren hinderten, Arbeiter zu dingen. Ist diese Politik auch vom oekono. Standpkte noch so sehr als unweise zu verdammen, so erscheint d. moder. pharisaei. Verdächtigg derselb. doch wahrhft erbärml. Denn jedenfalls war ihre Basis eine sittlichere, als wenn wir heute unsere Arbeiter schutzlos ihren Arbeitgebern überliessen wo ihnen keine Wahl bleibt, als Unterwerfg unter deren Bedingung. od. Arbeitshaus od. verhungern." –

z tak. to powod. praw. kano. potęp. kaźd. stupęgw. towar. w celu dowol. podnosz. cen i kaźd. monop. (omne qu. monopolium sapit) jako niesprawi. i karygod.

Lorenz v. Stein = Drei Fragen des Grundbesitzes u. seiner Zukunft = Stuttg. Cotta = 1881 ?

Filozo-socyalne

8435

81

Filozofia społeczna

—

Wpływ prawa rzymskiego na kwestye społeczne w XVI stul.

—

15

Skutki prawa rzymsk. w Niemcz.

Prawo rzym. wskrzeszo. w Bolońs. uniw.; tamtejsi glossatores tak im przypadli się dla wielk. pożytk. że uważ. je za jedyn. rozum. i dobr.; za rodzaj objawien. pisan. (ratio scripta) uważ.: tak powszech. zaczęto jak. się używ. logi. i matem.

Praw. rzym.: rzecz. w sob. niewątpl. zasługi na te pochwa.: dla jasn. określ. swoich pojęć; dla swoj. logicz. rozwinięcia się konsekw., dla swoj. meto. i formy.

Ale pra. rzym.: nie zgadz. się z poglad. prawn. lud. chrześć. germ. bo gdy to ostat. poleg. na praw. boż. i zależno. każd. ustaw. i każd. instytu. od Bog; rzym. praw. poleg. przedewszys. na woli narod. i każd. ustaw. przez naród uświęco. za godziw. uważ. choćb. nawet sprzeciw. się zasad. moralno.

U lud. chrześć. germ. prawo (Recht ~~jus~~) stoi nad ustaw. (Gesetze) u Rzym. prawo (jus) jest wynik. ustaw państwo. i w zupeł. zależno. od państ. porząd. U lud. chrześć. germ. naczeln. państ. jest wykonaw. sprawiedli.; a dom. Rzym. jest bezwzględ. źródł. praw.: qu. principi placuit, legis habet vigorem.

Prawa naby. historyc. wobec absolutyz. kod. Justyn. ostać się nie mogły, a jak we Włoszech (zob. o tem narzek. Muratori, dissertazioni sopra le antichità Italiane I. 349)

. Jak w Niemcz. powst. zasad. zacierano przez staroggerm. rzyms. prawa lub tychż. następs. logi.

Grimm

Jak. Grimm, Rechtsalterthümer p. XVI: "D. röm. Recht ist uns kein vaterländ. nicht auf unserem Boden erzeugt + u. gewachsen, unserer Denkungsart in wesentl. Grundzügen widerstreitend u. kann was ebendarum nicht befriedigen. D. prakti. Gebrauch d. röm. Rechtes hat ~~unleugbar unserer~~ Verfassg u. Freiht. keinen Vorthl. gebracht. England, Schweden, Norwegen u. andere Länder, die ihm nicht unmittelbar ausgesetzt word. sind, haben, ohne in geist. Ausbildg hinter uns zu stehen, gewiss manche kostbare Vorzüge ihres gemein. Volkslebens auch d. Beibehaltg einheim. Gesetze zu danken."

+ rządz. βασιλικῶς, wedł. ~~jak~~ prawa rzym. lecz πολιτικῶς (p. 141. 179), podno. dalej że różni. wygląd. prawa. sprowd. różni. w pojęc. o wolno. i konst. u Rzym. i Germ. (p. 161 sq.)

Schmidt, d. Reception d. röm. Rechts in Deutschl. Rost. 68 podno. że naród angiels. dzięki trwan. swoj. przy starogerm. tradycyj. zachow. swoją wolno. i konstytu. i przytacz. ~~zdan~~ zdan. Angl. Fortescue, de laudibg legum Angliae, jako prawa swoje. naród angiel. zawdzięcz. swoj. wolno. poniew. król w mocy tego prawa nie +

Glossatores wymyślili pot. sofizm. że cesa. niem. są spadkobier. wszystk. praw dawn. ~~rzym~~ skorcesarsk. majest. Te fikcye znalaz. ucho łatwe u Hohenst. którz. podstęp. kaza. wciąg. swoj. praw ~~niem~~. w corpus juris. Już Fryd. Rudobr. przywłaszcz. sob. wszystk. prerogaty. cesarz. pogańs. Rzym. a now. kwest. prawa prywat. rozstrzyg. wedł. zasad rzym.: ze szkod. ustaw tradycyj. niem. Ale te urojone. nie miały wszech. powodze. z wyjąt. spor. kościelno-polity. gdy. cesarz. n.p. Ludw. bezw. prawa rzyms. używ. przeciw prawu kanon. n.p. że cesarz. nie potrzeb. potwier. papież.

Stanow. zwrot nastąp. za Karo. IV, który rzyms. praw. stal. umieścił w kancell. cesar. i w rządz. państ. udzi. mu potęgi. Nadew. now. doktor. rzyms. praw. zaś. używ. szlachect. Odtąd romaniści ciąg. rosną w znacze. now. pod Fryd. III i Maxym. I którzy ich lubi. ale do koń. XV stul. nie zdoła. stanow. wyższego. praw. narod. Trybun. nie skład. się jeszcz. z uczon. dokt. praw i przecież. przyp. praw. niem. wykonyw. przez ludz. nieuczon. lub ~~przez~~ kanonist. Wszy. dekretały były i nadal podsta. germ. prawa.

Janss. I. 471

Później występ. przeciw prawu rzym. ile razy jest w sprzeczno. z kanoni.: a gdy nadwyręż. go Hohenstaufo. zabranie. nau-czan. jego wykła.

Alex. III w 1180

Honory. III w 1219

Innocen. IV w 1254

W Niem. uniw. wykład. zrazu tylk. praw. kano; później rzymsk.: jako przedmio. pomocni. Dopiero pod kon. XV stul. prawo rzym. dosto. do wszelk. znacze.: i pierwszą stałą zwróc. prof. rzym. prawa. w Niem.

Tyb. 1490 Bazyl. 1494 Wied. 1495 Heidelb. 1498

Janss. I. 474

Odtąd rośn. jego znacze. ale także wzgl. jego szko. wpływ. Prawo krajo. zarzucan. bywa coraz więc. pogardza.

+ nieprzygotowani do swojej nie-zrozumiano. prawa etc.
De imperio Romano Lib. II c. 16 p. 106.–

W 1460 pisze praw. Piotr z Andlau te pogardli. słow.: Nie znam większe. nadużyc. nad to, że ludz. uprawiający rolę, w tym kraju sądzą i wyrokują i to ci sami ludz., którzy wobec prawa nieuk. za +

Opiekun. praw. rzymsk. byli książę. bo widzie. w niem środk. umocnie. i dźwigając. swoj. władz. Oni dopięli: przyzna. prawnik. miejs. stał. w swoich nadworn. i krajow. sądach. Janss. I. 464

W nadworn. sąd. heidelberg: już 1472 a lipsk. ~~już~~ w 1483 pewna ilość Tomnik. mianow. wytrącz. z pośród rzyms. prawni.

Coraz więc: zabrania. poddan. odwoł. się do sąd. ~~posługuj~~ się wytrącz. praw. niem.

W najwyż. sądz. cesarz. od r. 1495 połow. assessor. (wszystk. było 16) musia. składa. się z uczon. dokto. rzym. praw. W 1500 opanow. cał. postępow. sąd. Później tak zw. izby sądo. książ. (fürstl. Kammergerichte), które pomin. opora ludu wyrugo. resztę dawn. praw. Po miast. sąd. obsadzę; rzym. zwierzą. prawni. w niektór. miast. (Worms. 1573) były ~~pozostałych~~ - takż. w Bawar. (1460. 61. 71) i Wirtemb. (1374) stany żąd. usunię. praw. rzym.